

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ МІЖЕТНІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У
МІЖМОВНИХ КРАСЗНАВЧИХ ТЕКСТАХ НА ОСНОВІ
ІНТЕРВ'ЮВАННЯ М. РАХІВ

Титор Золтан Васильович

Студента II-го курсу

Освітня програма «Мова і література угорська»

Спеціальність 035 «Філологія» 035.071 «Мова і література угорська»

Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 96 / 02.10. 2023.

Науковий керівник:

Кейс Маргарета Юрїївна,

кандидат наук, доцент

Завідувач кафедри

Берегсасі Аніко Ференцївна,

зав. кафедри, доктор габілітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

**Кваліфікаційна робота
КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ МІЖЕТНІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У
МІЖМОВНИХ КРАЄЗНАВЧИХ ТЕКСТАХ НА ОСНОВІ
ІНТЕРВ'ЮВАННЯ М. РАХІВ**

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студента II -го курсу

Титор Золтан Васильович

Освітня програма «Мова і література угорська»

Спеціальність 035 «Філологія» 035.071 «Мова і література угорська»

Науковий керівник: Кейс Маргарета Юрїївна

кандидат наук, доцент

Рецензент: Чордаш Василь Васильович

доктор філософії, доцент

Берегове
2024

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Filológia Tanszék

**INTERETNIKUS ELEMÉKET TARTALMAZÓ ÉLŐNYELVI
HIEDELEMSZÖVEGEK KOMPLEX VIZSGÁLATA IRÁNYÍTOTT
BESZÉLGETÉSEK ALAPJÁN RAHÓN**

Magiszteri dolgozat

Készítette: Titor Zoltán

MA II. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Dr. Kész Margit

kandidátus, docens

Recenzens: Dr. Csordás László

PhD, docens

Зміст

I. Вступ.....	3
II. Аналіз фахової літератури.....	6
III. Мета роботи	10
IV. Мовні та культурні взаємозв'язки між представниками різних етнічних груп	11
V. АНАЛІЗ ІНТЕРВ'Ю	14
5.1. Прокляття у віруваннях.....	14
5.2. Образ Сатани у віруваннях.....	20
5.3. Вірування у повсякденному побуті.....	21
5.4. Вірування і містика народження	25
5.5. Вірування смерті.....	27
5.6. Вірування святкових днів	36
Висновки.....	48
Використана література	52
Резюме	56

TARTALOM

I. BEVEZETÉS.....	3
II. A KÉRDÉS SZAKIRODALMÁNAK ÁTTEKINTÉSE	6
III. A KUTATÓPONT BEMUTATÁSA	10
IV. NYELVI, KULTURÁLIS EGYMÁSRAHATÁS A KÜLÖNBÖZŐ ETNIKUMOK KÖRÉBEN.....	11
V. A LEJEGYZETT HIEDELEMSZÖVEGEK ÉS ELEMZÉSÜK	14
5.1. Igézet és rontás a rahói néphitben.....	14
5.2. Az ördög alakja a rahói néphitben	20
5.3. Hétköznapi tevékenységhez kapcsolódó hiedelmek.....	21
5.4. Az emberélet fordulóihoz kapcsolódó hiedelmek: a születés	25
5.5. A halállal kapcsolatos hiedelmek.....	29
5.6. Jeles napokhoz kapcsolódó hiedelmek Rahón	36
ÖSSZEGZÉS.....	48
FELHASZNÁLT IRODALOM	52
Резюме	56

I. BEVEZETÉS

A helyi hagyományok gazdag tudásanyagot halmoztak fel a történelem folyamán, amely mindig a közösség túlélését szolgálta az adott társadalmi és természeti környezetben. Csak az ezek által kialakult identitás lehet biztosítéka a jövőben is a közösségek fennmaradásának, egészséges működésének. Mert hiteles múltra alapozva lehet érvényes jövőt tervezni.

A szellemi kultúra, azon belül a szövegfolklor a közösségi tudás nehezen kitörölhető, és egyben legváltozóbb, legdinamikusabb része. A tárgyi kultúrához képest, sokkal maradandóbb. Míg a tárgyak, miután elvesztik funkciójukat kikerülnek a mindennapokból, addig a lelki dolgok mindig megmaradnak az emberek, így a közösség tudatában is. A népi hitvilág az embereknek a világról vallott hagyományos elképzeléseinek összessége. A hagyományos kultúrában élő ember kezdettől fogva próbálta megmagyarázni a természeti jelenségeket, a számára érthetetlen dolgokat, a magyarázatot gyakran a transzcendens világban kereste.

Kutatási területemen, Rahón, a szövegfolklor egészen autentikus elemeivel is találkozhat a kutató. Ezt a vidék területi elzártságával, a hozzánk nyugatabbra fekvő térségekhez képest erős gazdasági elmaradottságával is indokolhatjuk. A történelmében még nem olyan régen volt egy időszak, amikor szigorú rendeletek próbálták beszüntetni a néphit minden megnyilvánulását. Ez az időszak a második világháborút követő kommunista rezsim időszaka volt. Egy generáció nőtt fel úgy, hogy tövestül próbálták kitépni gyökereit, megfosztani a lelki szimbólumaitól, az évszázadok alatt kialakult és jól működő szakrális idő- és térfelosztásától. Ennek következménye az, hogy hiedelmek, szokáscselekvések az eddig különleges, szakrális jelentőséggel bíró terek (templom, szentsarok stb.) is szégyellnivalóvá, üldözendővé váltak, a gúny, a tiltás középpontjába kerültek. Az új hatalom erőltette a saját ideológiáját és erősítése érdekében tereket alakított ki és a tiszteletüket követelte.

Az évszázados hagyományokat azonban mégsem sikerült kiirtani. Az itt élőket bárhogy is fenyegette a több évtizedig tartó kommunista diktatúra, a „babona”-ként számon tartott hiedelmek, a népi vallásosság legfontosabb elemei megmaradtak mindvégig a tudatban, hisz a gondolatokat, a lélek diktálta, évszázadok óta működő üzeneteket nem

tudták eltörölni, megváltoztatni. A rítusok, szokáscselekvések a tiltások ellenére is működtek családon és közösségen belül is. A jól működő hiedelemrendszer segítette a közösség tagjait a legnehezebb időkben, viselkedési szabályokat mutatva a krízishelyzetek kezelésére. A vidék lakosainak a hagyományos hiedelemrendszer megőrzésében akaratlanul is segítségére volt az elmaradotthelyzet, a földrajzi elzártság. Nagyon nehezen ért ide valamiféle új felfedezés, modern eszme, és így ideális légkörben működhetett tovább a már meglévő ősi tudás.

A konzerváló tényezők közé sorolható az is, hogy Rahón a különböző nemzetiségek és felekezetek hosszú ideig életek és élnek napjainkban is egymás mellett földrajzilag szorosan. Jelen pillanatban a nehéz politikai és kulturális helyzet miatt, nagy asszimiláció megy végben a városban. Ennek ellenére a város lakosságának nemzeti felosztása: ukrán, magyar, román. Az eddigi történeti adatok alapján sokkal több nemzetiség békésen él: szláv huculok, magyarok, zsidók, németek, olaszok, románok.

Ez pedig azt eredményezte, hogy átvették egymás hagyományait, így gyakran fordul elő, hogy a római katolikusok, sőt a reformátusok is igénybe veszik a velük együtt élő görög katolikusok és ortodoxok alkalmazta cselekményeket.

Diplomamunkám tárgya: a település hiedelemvilágának és vallási hagyományainak vizsgálatát az előszóban még fellelhető hiedelemmondák elemzése az interetnikus kapcsolatok tükrében

Célja: Interetnikus elemeket tartalmazó élőnyelvi hiedelemszövegek komplex vizsgálata irányított beszélgetések alapján Rahón.

Munkám során azonban nem csupán a kirívó, ősi hiedelemelemek felkutatására és lejegyzésére törekedtem, hanem arra, hogy hű képet adjak egy etnikailag és vallásilag sokszínű kárpátaljai település még aktívan működő, illetve sok esetben már csak az emlékezetekben élő hiedelemvilágáról és az azzal együtt élő vallásosságról

Hipotéziseim:

1. Rahó rendkívül gazdag hiedelemmondák tekintetében.
2. A településen az egymással együtt élő etnikumok és vallások nagyon gazdag interetnikus kapcsolati háló eredményeznek
3. A szláv lakosság hagyományit tekintve több archaikus elemet őrzött meg a magyarságéhoz viszonyítva
4. A Rahón élő magyarság szokáshagyományaiiban az asszimilációs folyamatok révén eltűnőben vannak a magyar hiedelemtoposzok
5. Az együttélés folyamán nyelvi és kulturális hatás érvényesül a különböző etnikumos körében

A kutatás módszertana: A kutatás több szakaszból tevődött össze. Elsőként a szakirodalom feldolgozásával kezdtem, majd a terepen való gyűjtés következett. A kutatás módszerei a strukturált interjú, valamint a közvetlen megfigyelés volt.

A munka nem csupán elsődlegesen lejegyzett adatokra épült, mivel az elmúlt évek alatt íródott dolgozataimban található hiedelemmondákat, hiedelemeket is elemzés alá veszem.

II. A KÉRDÉS SZAKIRODALMÁNAK ÁTTEKINTÉSE

Az európai - s magyar- néphitkutatás nem régi diszciplína. Maga a néphit szó is csak a XIX. században nyert polgárjogot. Több néprajzi megfogalmazás is született a néphitről, mint általános tudományos fogalomkörrel. Régebben babonáról, pogányságról, eretnekségről beszéltek. A néphit tudományos vizsgálata a XVIII.-XIX. század fordulóján elsősorban, mint a modern történelemtudomány egyik segédtudománya jelentkezett, s egybeesett a modern európai „nemzeti” államok kialakulásával.¹ Különösen azoknál az európai népeknél, illetőleg népcsoportoknál volt nagy jelentősége, amelyek akkor önálló nemzeti lét kialakítására törekedtek. A XVIII. század vége felé kezdte ugyanis az európai tudományág gyanítani, hogy az egzotikusnak tűnő falusi babonák és varázscselekmények több archaikumot őrizhettek meg, mint a népi kultúra más területei.² A XVIII. századig az európai tudományosság már megismerkedett az Európán kívüli törzsi társadalmak hitvilágával is, és a XVIII.-XIX. század fordulóján az európai értelmiséget megdöbbentette az a felismerés, hogy a tengerentúli egzotikus vallási jelenségekhez hasonlókat saját köznépük, elsősorban a parasztság körében is felfedeztek.³

*„A magyar parasztság hagyományos tudásanyagának hiedelemként minősíthető része a népi hitvilág. Mint ilyen nem külön „babonás” világképként és gyakorlatként, hanem a köznapi tudattal, ill. a „népi tudással” (természetismeret) és a vallásos világképpel és gyakorlattal (népi vallásosság) szoros összefüggésben működött”.*⁴

A népi hitvilág tematikusan felöleli az élet minden szegmensét. A születés terén már a gyermek tervezéséig, a születés megkönnyítéséig, a megszületet gyermek megóvásáig a gonosz lélek ellen, amíg meg nem keresztelik. A keresztelő után is minden percben óvták a gyermeket. A hiedelemrendszer valójában egy kifeszített hálóként védte a közösséget, a tagokat a születéstől a halálig. receptet adott az étre a válasghelyzetekeben, a mulatozásban stb. A működő hiedelemrendszerben fontos szerepük volt a hiedelemalakoknak.

„A népi hitvilág leggazdagabb, mai napig – legalábbis a szájhagyományozott hiedelemmondákban – lelegevenebben élő területe a hiedelmek hagyományos alakjaihoz kötődik. Ezek egy része a paraszti mindennapi életben fontos funkciót betöltő személy volt

¹ Dömötör 1981: 9.

² Dömötör 1981: 9.

³ Dömötör 1981: 10.

⁴ Pócs, 1997: 23.

(pl. gyógyító, bába, halottlátó), akinek veszélyes, „kétarcú” tevékenysége szinte vonzotta magához a „természetfeletti” képességekre vonatkozó hiedelmeket”.⁵

A népi hitvilágban jellemző a hiedelmek előírás formájában való megfogalmazása és hagyományozódása. Megfogalmazható így bármilyen mágikus eljárásról szóló tudósítás (pl. „Hogy a gyereket ki ne cseréljék, a gyermekágyas minden este imádságot mondjon”), de valódi előírás esetén adott tevékenységek körülményeinek megszabásáról van szó: amikor a tevékenységet végző személy a hagyomány megszabta lehetőségek közül egyet választhat. Az előírások egy része tisztán hiedelem jellegű, más része mindennapi eljárások hiedelem jellegű kísérő eleme vagy indoklása.⁶

Igen jellemző, hogy a parasztember a különböző, számára érthetetlen jelenségeket megpróbálta megmagyarázni, és érthetőbbé tenni önmaga számára. Mindezek a magyarázatok évtizedeken, évszázadokon keresztül nemcsak továbbadódtak, vagy meggyökeresedtek a társadalomban, de ezen kívül gyarapodtak is.

A magyar néphit és népszokások vizsgálatában kiemelkedik Róheim Géza munkássága, aki a pszichoanalitikus etnológia kiemelkedő alakja volt. *Magyar néphit és népszokások* (1925) c. munkájában elemezte a téli, tavaszi és nyári ünnepkör szokásait. Az ünnepkörök is a népi hiedelemvilág szerves részét képezik. Ezeken a jeles napokon is rengeteg lehetőség és alkalom adódott különböző szokások kibontakozásának.

Dömötör Tekla meghatározása alapján a népi kultúra a közösségek létstratégiáinak minden szegmensét meghatározza „*Voltakképpen a kultúra hagyományozódásának spontán formája, az a keret, melyben a nép ünnepe, hétköznapija, hiedelmei lejátszódott. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód; olyan viselkedési mód, melynek a közösség tagja alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyományának. Egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia.*”⁷

Dömötör Tekla A Magyar Nép hiedelemvilága c. munkájában elmondja, hogy a mágikus gondolkodásmód lehetőséget ad a „tervezhető” sajátságok körének szinte korlátlan kiterjesztésére. Legfontosabb kérdés volt a gyermek neme. A hagyományos felfogás egyértelműen a fiú utódot tartja értékesebbnek, így különösen elsőszülöttnél arra vágytak, hogy fiú legyen. Igen gazdag az idevonatkozó előjelek, jóslások, előírások köre. Alkalmuk lehetett a lakodalom, a gyermek fogamzásának feltételezett időpontja, a terhesség időszaka, sőt a szülés is, a következő gyermeket illetően. Még a két világháború

⁵ Pócs 1997: 25.

⁶ Pócs: 1997: 155.

⁷ Dömötör 1972: 9.

között is általánosan elterjedt szokás volt, hogy a vőlegényes házhoz érkezvén a menyasszonynak egy kisfiút ültettek az ölébe, hogy elsőnek fiút szüljön. Sok helyen hittek abban, hogy nászéjszakán a férfi valamilyen ruhadarabjának az ágyba, szerszámjának az ágy alá helyezésével biztosíthatják ugyanezt. Fontos szerepet tulajdonítottak a két fél ekkori viselkedésének, a szeretkezés közben és utána elfoglalt helyzetüknek. Például az asszonyt figyelmeztették, nyitva ne felejtse a száját, mert biztos lánya születik; bal oldalára forduljon majd, ha fiút szeretne. A Dunántúl több vidékéről feljegyzett adatok szerint a szülőnő méhlepényét körte- vagy almafa alá földelték el, attól függően, hogy fiút vagy kislányt kívántak következő gyermeknek. Mások az elásást végző személy nemét tartották meghatározónak ilyenkor. A várandós asszonyt környezete állandóan figyelte, hogy véletlen jelenségekből következtesse. Napjainkig hiszik, városokban is, hogy az előreugró, hegyes has fiúcska születését jelzi, míg a kislány inkább a farban van. Ugyancsak általános volt az a hiedelem, hogy a fiúgyermek anyja hasának bal, a kislány a jobb oldalában helyezkedik el, ott rugdos. Májfoltokból, lábdagadásból lányra, sok rosszullétből fiúra következtettek. Csongrád megyéből származó adat szerint a terhes asszony ujjával bökjön keresztül egy pókhálón. Ha a pók újból beszövi a lyukat, fiút fog szülni, ellenkező esetben lányt.⁸

A magyar néphitben nagyon erős a boszorkányhit. Az ártó szándékú, a közösség vagy az egyes ember sorscsapásáért okolható egyénekről való elképzelés valószínűleg már az emberi társadalom kialakulásának kezdetén jellemző volt.

A néphit boszorkányának vizsgálata nagyon gazdag szakirodalomra tekint vissza.⁹

A boszorkány sztereotípiák közösségből valamilyen módon testi vagy szellemi töblettel, mássággal kiváló személyekre vonatkoztak. Ezek közül a legismertebbek: nők bajusszal, szakállal, összenőtt szemöldökkel, szúrós fekete szem stb.

A kárpátaljai emberek életében most is meghatározó szerepük van ezeknek a hiedelemalakoknak. A problémás helyzetek magyarázatára keresett válasz gyakran irracionálissá válik, és így indul el a bűnbakkeresés mechanizmusa. A hagyományos közösségnek konkretizálnia kell a bajt okozó személyt. E közösség évszázadokon át napjainkig működő konfliktuskezelő eljárásáról van itt szó, valamint a bűnbak megtalálása és megbüntetése a megtisztulás reményét is sejteti.

A boszorkányokat számos néven emlegették – pl. szépasszony, tündér. A középkori boszorkánypercek nyugati mintát hordoznak, amely nem fedi le a magyar népi

⁸ Dömötör 1981: 155.

⁹ Szendrey 1986; Pócs 1986, 1989; 1997; Kristóf 1998; Norman COHN 1994.

boszorkányhitet. „*A boszorkánypererek megszűnése nem jelentette a falusi boszorkányhit megszűnését. A magyar falunak egészen a második világháborúig általában volt egy vagy több boszorkánya. Senki nem hitte komolyan, hogy az ördöggel szövetkeznek, boszorkányszombatra járnak. Azt azonban továbbra is hitték, hogy léteznek olyan asszonyok, akik képesek embert, állatot megrontani. Át is változnak, ha akarnak, macskává, kutyává, békévé, lóvá.*”¹⁰

A régi hiedelem számon tart egy módszert, amellyel kideríthető a közösség mely tagja boszorkány. Ehhez egy ún. lucaszékre volt szükség. De nem minden boszorkány van elkönyvelve az ördög cinkosaként. Gyakran fordulnak elő jó, gyógyító képességek birtokában lévő személyek is közöttük.

E gazdag hiedelemanyag azonban nem vizsgálható csak magyar vagy csak szláv szemmel.

Kész Margit írja, hogy: *A két meghatározó etnikum – a ruszin és a magyar –, az egymás mellett élés folyamán kialakította a közös kapcsolódási pontjait az élet különböző területein: nyelvhasználat, szokáshagyományok, néphit, népi vallásosság, szóbeli költészet, gasztronómia, tárgyi kultúra stb.*¹¹

A történelem folyamán bizonyosságot nyert, hogy a népek, nemzetek erőszakos beolvasztására törekvő államalakulatok utópikus ideológiát követnek.

Az évezredek alatt kialakult lélektani, társadalmi, földrajzi stb. sajátosságokból formálódott kultúrák, nyelvek, értékrendek nem változtathatóak meg hivatalosan kiadott parancsszóra. Az agresszív, erőszakos, intoleráns hozzáállás sebeket hagy, dacos ellenállást szül. Csak békés, be- és elfogadó, toleranciára épülő, önrendelkezési jogokat garantáló, a megkettőzött társadalmi beilleszkedést segítő útja lehet az egymás mellett élő népek és nemzetek fejlődésének.

¹⁰ Dömötör 1981: 124

¹¹ <https://chartaxxi.eu/kesz-margit-ruszin-magyar-kolcsonhatasok-archaikus-szovegekben/>

III. A KUTATÓPONT BEMUTATÁSA

Rahó egy hegyi városka, amelyben 15 ezer lakos él ¹². A lakosság java része ukrán, hucul, majd a magyar kisebbség veszi ki a saját kis részét (kb 12 %), románok majdnem (4 %), és oroszok (0,8 %). Ha visszatekintünk a múltba, akkor jól láthatjuk, hogy 1910-ben több nemzetiség képviseltette magát, és élt a városban. „*1910-ben 6577 lakosából 4432 ruszin, 1177 magyar és 917 német volt.*”

Helyi lakosok elmondása alapján sok zsidó is élt a városban. Volt saját zsinagógájuk, amelyet a szovjethatalom raktárnak használt, a rendszerváltás után felhasználták az ortodox templom építésére, 1991-ben. (Helyi idős hölgy elmesélése alapján).

„*Rahó város, a Rahói járás központja, 35 km-re van Körösmezőtől és 209 km-re Ungvártól*”⁵⁷

A város alapítási évének az 1447-et tartják. Írásos feljegyzést már 910-ben találunk.

A nevét illetően, több legenda is övezi, van amely racionálisabb, van amit csak elfogadnak, mert már annyira elterjedt és régi, hogy senkin nem vitatkozik vele. Az egyik, szerintem, leghitelesebb verzió, az az, hogy az erre járó árusok, itt megszállva számolták a jövedelmüket, és a szláv eredetű szótöből, pax (számolni) jött létre a város neve. Másik, ősi eredetű verzió, az hogy a települést egy Rach nevezetű, jómódú ember alapította és az ő tiszteletére nevezték el.

Más forrás szerint: „*Neve a Rahó pataknévből, az pedig a szláv orehov (= diós, mogyorós) szóból származik.*”¹³

A vallási „térkép” is nagyon sokszínű. Domináns helyzetben az ortodox (moszkvai pátriárka) egyház hívei vannak, majd (nemrég) a kijevi ortodox egyház képviselői (2014 óta). Második helyen a görög katolikus egyház áll, majd a római katolikus, a legkisebb egyház pedig a református, itt csak 10 főt számolnak.

¹² http://www.kmf.uz.ua/hun114/images/konyvek/magyarok_a_tisza.pdf
2024.05.10. 15:20

http://www.kmf.uz.ua/hun114/images/konyvek/magyarok_a_tisza.pdf
2024.05.10. 15:20

¹³ http://www.kmf.uz.ua/hun114/images/konyvek/magyarok_a_tisza.pdf
2024.05.10. 15:20

IV. NYELVI, KULTURÁLIS EGYMÁSRAHATÁS A KÜLÖNBÖZŐ ETNIKUMOK KÖRÉBEN

A kárpátaljai magyarság nyelvhasználatára hatással voltak a vele kontaktusban élő nemzetek és népek. A kontaktushatások korai léte azzal magyarázható, hogy a peremvidék, így Kárpátalja magyarsága Trianon előtt is ápolt gazdasági, kulturális és nyelvi kapcsolatokat más nemzetiségekkel, ami nyomot hagyott a nyelvjárásokon. Számos olyan ukrán/ruszin eredetű szó van például vidékünk magyar nyelvjárásaiban, amelyek régiónk Ukrajnához való csatolása előtt épült be a helyi dialektusokba.¹⁴

Ezen kívül a kárpátaljai magyarság jelentős része magyar domináns kétnyelvű, azaz a privát szférában a magyar nyelv használata szinte kizárólagos, míg a formális színtereken a nyelvhasználat az állami szabályozás és az egyén nyelvtudása alapján realizálódik.¹⁵ Ez azt jelenti, hogy a kisebbségi helyzet következtében a kárpátaljai magyarok csak korlátozott szituációkban használhatják anyanyelvüket, a formális szférában való kommunikáció során pedig kénytelenek az államnyelvet, illetve az orosz nyelvet használni.¹⁶

Tehát leszögezhetjük, hogy amiben leginkább eltérnek a kárpátaljai nyelvjárások az anyaországiaktól, az nem más, mint az orosz és ukrán nyelvből vett kölcsönzavak magyaranyú használata. Ez elsősorban a kárpátaljai magyarság kétnyelvű mivoltával magyarázható.¹⁷

Gazdag Vilmos több tanulmányban mutatja be a kárpátaljai magyar nyelvjárásokat ért szláv (ukrán és orosz) nyelvi hatást.

„... a 19–20. század fordulóján a centrumoktól távol lévő régióban a nyelvek közötti hierarchikus viszonyokat sokkal inkább a regionális és lokális többség–kisebbség viszony, a nyelvek helyszíni hasznossága befolyásolta, és nem az állami nyelv- és oktatáspolitiká. S ha megnézzük a nyelvek ismeretére vonatkozó adatokat a 20–21. század fordulójáról, hasonló kép rajzolódik ki.”¹⁸

¹⁴ Beregszászi 2012: 32.

¹⁵ Beregszászi–Cserniczkó 2003a: 40–41.

¹⁶ Cserniczkó 1997: 88.

¹⁷ A témáról lásd: Cserniczkó szerk. 2003, Cserniczkó — Márku szerk. 2007

¹⁸ Például Gazdag 2015: 113–128.

Evidencia az is, hogy nem beszélhetünk egységesen kárpátaljai magyarnyelvjárásokról. Ebből kiindulva a ma vidékünkön beszélt nyelvjárásokat többen különböző csoportokba sorolják.

Horváth Katalin (1992) hangtani jellemzőik alapján a következő altípusokat különíti el a kárpátaljai magyar nyelvjárásokat illetően:

1. A Rahói járás nyelvszigetei és Aknaszlatina (Técsői járás) nyelvjárása. Jellemző rájuk, hogy az á és é kivételével nem használják a hosszú magánhangzókat.
2. Visk (Huszi járás) mint nyelvjárássziget, amely több rokon vonást mutat a mezőségi nyelvjárástípussal.
3. A Nagyszőlősi és a Beregszászi járás nyelvjárásai, amelyekre kétfajta é fonéma jellemző: é i g (fn) és i ég (ige).
4. Salánk nyelvjárása a Nagyszőlősi járásban, amelyet a zárt e-zés és i-zés jellemez.
5. Badaló (Beregszászi járás) és Dercen (Munkácsi járás) nyelvjárása, ahol záródó és nyílólabiális diftongusok találhatók.
6. Nagydobrony (Ungvári járás) és Beregrákos (Munkácsi járás) palóc jellegű nyelvjárásszigetek
6. Az Ungvári és a Munkácsi járás zárt i-ző nyelvjárásai¹⁹

A 19. század elején Csapodi István is felfigyelt máramarosi szórványmagyarság nyelvhasználati sajátosságaira: „*A máramarosi magyarság szigetszerű szaggatottsága már egymagában is azt a gyanút kelthetné, hogy nem lehet egységes eredet, ha nem tudnók is, hogy e magyar nyelvszigetek közül egyik-másik német telepítvény*”²⁰ A szláv hatás is számottevő volt. Beregszászi Anikó írja: „A kárpátaljai magyarság nyelvhasználatára már nagyon régen hatással voltak a vele kontaktusban élő nemzetek és népek. A kontaktushatások korai léte azzal magyarázható, hogy a peremvidék, így Kárpátalja magyarsága Trianon előtt is ápolta gazdasági, kulturális és nyelvi kapcsolatokat más nemzetiségekkel, ami nyomot hagyott a nyelvjárásokon. Számos olyan ukrán/ruszin eredetű szó van például vidékünk magyar nyelvjárásaiban, amelyek régióink Ukrajnához való csatolása előtt épült be a helyi dialektusokba.”²¹

¹⁹ Горват 1992: 20–21

²⁰ Csapodi 1907: 32

²¹ Beregszászi 2012: 32

Figyelembe kell azonban a nyelvhasználati tényezőknél is venni a nem nyelvi tényezőket is. Pl. Rahó magyarsága sokáig megpróbált nyelvében és kultúrájában elkülönülni a szláv lakosságtól. Czébely Lajos „*...a betelepített ruszinságtól való különállását nemcsak 1834-ig, a kiváltságjogainak elvesztéséig, hanem egészen a 20. század közepéig őrizték*”²². Czébely Lajos kijelentését saját tapasztalatom is alátámasztja. Abban a magyar közösségben, ahol felnőttem, valóban nagyon odafigyeltek arra, hogy ne kerüljenek a beszédünkbe szláv szavak. Amint látszik ez azokban az interjúkban is, amelyeket készítettem.

²² Czébely 2002: 30

V. A LEJEGYZETT HIEDELEMSZÖVEGEK ÉS ELEMZÉSÜK

Az alábbi hiedelemszövegek tematikusan lebontva szemléltetik a Rahón általam lejegyzett hiedelemszövegeket.

5.1. Igézet és rontás a rahói néphitben

A magyar néphit erősen igézet és rontáscentrikus.²³ A rontás részint a ténylegesen gyakorolt ártó célú mágia legáltalánosabb neve (más néven tétemény, csinálmány, megcsinálás, vesztés, bántás), részint a természetfeletti képességű egyéneknek, elsősorban a boszorkánynak tulajdonított rosszindulatú tevékenység.²⁴

1946-ban Alföldi András varázslás lélektanáról szóló tanulmányában még az antropológiai és néprajzi iskolákat vonja felelősségre a varázslás, a mágia körüli elméletek összehangolatlansága miatt: *„Elsősorban az angol, ú. n. «antropológiai» iskola volt az, amely észrevette, - hogy az ókori mágiának számtalan vonása közös a ma élő primitív népek varázslásának praktikáival és elméleteivel; ha mást nem, Sir James Frazer vaskos köteteit, vagy legalább nevét mindenki ismeri. Ez a rokonság a klasszikus népek gondolkodásának újra feltörő ősrétege és a mai primitívek között tényleg meglepő, sőt lenyűgöző tény, és mivel olyan analógiákról van szó, amelyek egymással soha semmiféle összefüggésben nem állott kultúrák között is kristályos tisztán mutatkoznak, nem állhattunk meg ott, hogy a leíró néprajz és az ethnológia irodalmának őserdejébe belemerészkedjünk, hanem e közös alapvonások mögött az emberi nem gondolatmozgató szerveinek közös vonásaira is ki kellett terjeszteni a figyelmünket. Aki naivan azt hiszi, hogy a modern kézikönyvek gyors és könnyű eligazítást adnak a lélektan berkeiben, nagyon csalódik. A lélektan ugyanis jórészt egymástól teljesen elkülönült iskolák bástyafalai közé vonulva, részekre szakadva éli a maga életét, az ellentáborokról rendszeren csak akkor beszél, ha szidni akarja őket, vagy saját fölényét kimutatni, és legszívesebben csak rajongva tisztelt szektaalapítók tanait variálja, illusztrálja, mint valami késő antik gnosztikus felekezet. Ennek az az eredménye, hogy számtalanszor fölfedezik ugyanazt, elmondják ugyanazt, egyre új szakkifejezéseket gyártanak ugyanarra a jelenségre, és nem hajlandók közös platformra helyezkedni. Ez még a filozófia káros öröksége a pszichológiánál, de nem hiányzanak hasonló jelenségek az ethnológia, a szellemi néprajz területén sem. Itt is sokszor az iskolaalapító mesterek kész*

²³ Diószegi V. 1957. 162-172.; Gönczi F. 1905: 346.; Gönczi F. 1902: 78.; Balázs 1998: 385-387.

²⁴ Fűvessy A. 1998. 260-263.

elméleteit igyekeznek skolasztikusán bizonyítani a tanítványok, ahelyett, hogy összefogva a nemzetközi kutatás a felgyülemlett tenger egészséges megfigyelés elfogulatlan és átfogó, közös feldolgozásához."²⁵

A hagyományos népi gondolkodásmódban az egyén lelki, szellemi világában váratlanul bekövetkezett, a közösség számára racionálisan megmagyarázhatatlan, negatív változást valamilyen ártó cselekvés működésének tartják. Diagnosztizálása a népi hitvilág egyik nagyon fontos pillérére, a rontásra épül. Kárpátalján napjainkban is intenzív a rontás különböző változataiban való hit.

A rontás eredményének tulajdonított bajok leggyakrabban emberi és állati betegségek (leginkább hirtelen fellépő betegségek vagy tünetek), ezenkívül bármilyen természetű növény rossz terméshozama, a tej és tejhozam csökkenése, különböző házimunkák: kenyérsütés, köpülés, fonaltisztítás sikertelensége, szerelmesek elhidegülése. Mindemellett a rontó mágia bizonyos módszereit mindenki ismerte: ezek tényleges véghezvitelét nem tartották „természfőlöttinek”, hanem a mindennapi gyakorlat részének. A közismert, adott esetben mindenki által gyakorolt rontó módszerek fő területe a szerelmi rontás volt, és a rontás másra hárítása, amely tulajdonképpen gyógyító célú rontás.²⁶

A rontó mágia sajátos megnyilvánulási formája a ráböjtölés. Szórványos adatok szerint az egész magyar nyelvterületen ismert és gyakorolt módszer volt. Meghatározott napokon, meghatározott ideig böjtöltek a kitűzött cél (valakinek a betegsége, halála) érdekében, például kilenc pénteken, három szombaton, hét hétig, hét évig.

A szemverést, igézetet: a szemmel való rontást részint akaratlagos rosszindulatú tevékenységnek tekintették, és a boszorkány természetfeletti képességeként tartották számon, részint akaratlan – mintegy az ember természetéhez, szeme fizikai tulajdonságaihoz kötött –, rossz szándék nélküli rontásnak.²⁷

A szem ártó hatását leginkább akaratlan rácsodálkozással vagy irigykedő pillantások révén fejté ki. Kockázatos kimenetelű eseménynél vagy ilyen műveletek gyakorlása során különösen féltek bárkinek az illetéktelen jelenlététől, kíváncsi vagy irigy tekintetétől: borjazáskor, köpülésnél, kenyérsütésnél.²⁸

A szemverés képességével rendelkező embernek bizonyos külső ismertetőjegyei voltak: összenőtt szemöldök, „szúrós” vagy kancsal szem; de mindez nem volt feltétele a

²⁵ Alföldi 1946: 19-29.

²⁶ Dömötör 1981: 150.

²⁷ Dömötör 1981: 155

²⁸ Pócs 1985–1986: I. 256–302; II. 470–502.

képességnek. A hiedelem intenzitását bizonyítja, hogy még a közelmúltban is sokan meg voltak maguk is győződve arról, hogy „ver a szemük”. A szemverés okozta bajok legáltalánosabb gyógymódja a szenesvízkészítés vagy vízvetés volt, ráolvasás kíséretében: igen gazdag az erre vonatkozó magyar ráolvasás-kincs.²⁹ Az igézés hiedelemkör gazdagsága maga után vonta a szerteágazó szakirodalmat. Pl. Gönczi Ferenc göcseji és hetési gyűjtése: *„Főleg azon egyének igéznek, akik, mint gyermekek három nagypénteket keresztülszoptak”, akiknek szemöldökük összeér s a kiknek fogaik duplán állnak.*”³⁰

Az alábbi szöveg a fokhagymával történő igézetelhárító hiedelemcselekményt szemlélteti, amely a Kárpát-medence magyar lakosai között inkább csak az emlékezetben él már. Itt tehát érzékelhető a szláv hatás.

„Mivel egy kis, régen elszigeteltebb városban élek, ezért a babonák rendszere igen nagy. A hivatalos vallási dogmák mellett a mindennapi élet nélkülözhetetlen elemei voltak a babonák, melyek betartása szinte kötelező volt. Gyerekkorom óta sok ilyen hiedelem vet körül. A számomra legemlékezetesebb az a babona volt, amelyiket több éven keresztül édesanyám rajtam is végzett. Ez nem volt más, mint minden templomjárás előtt fokhagyma zöld szárát, vagy fokhagyma egy kis részét a zsebembe tette, és mindig a bal oldalra. Ennek a kisebb rituálénak meg kellett védeni engem a gonosz szemek erejétől. Nem tudom miért, de én is betartom ezt a szokást. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi)

Az igézet elhárító cselekményeknek gazdag tárháza ismert. A hiedelem szerint a legfogékonyabbak az igézetre a csecsemők, ezért őket óvták legjobban. Legelterjedtebb óvó eszköz a piros cérna a gyermek csuklóján. E cselekménynek gazdag a szakirodalma.³¹ Luby Margit szatmári gyűjtése is bizonyítja, hogy ismert volt a piros szalag igézetelhárító szerepe: : *„Igen hatásos óvszer a komámasszony adta piros szalag a gyermek csuklóján.*”³² Jelen hiedelemszöveg különlegessége, hogy bár a fokhagyma gonoszelhárító ereje ismert egész az magyar nyelvterületen, arra nincs analógia, hogy a 21. században ilyen intenzíven a mindennapokban használják gonoszűző céllal. Erre csak a szlávoknál találunk adatokat.³³

A piros cérna, szalag hordása a kézen egész Kárpátaljára jellemző gonoszűző technika, amelynek gazdag szakirodalma van.³⁴

²⁹ Diószegi V. 1957: 162-172.

³⁰ Gönczi F. 1905: 346.

³¹ Szendrey 1937: 140-150.; Kiss 1919: 84-91.

³² Luby 1995: 158.

³³ Csori 2000: 212

³⁴ Szendrey Zs. 1937. 140-150.; Kiss L. 1919. 84-91.; Kiss G. Reprint 1986. 162.; Luby M. Reprint 1995. 158.

*„Sokaknak ismert piros cérna hordása. Ezt pedig mindig a jobb kézen hordják. Régen sima cérnát raktak össze, volt, aki templomba is vitte szentelni. Volt, aki az ortodox kis **máházincsikban** (boltban) vette meg, a már kész, szép cérnát.*

Ha úgy érzed, hogy valaki követ, vagy a bal vállad fölött van, akkor az egy démon. Ilyenkor meg kellé állni, a bal válladon keresztül háromszor köpni, és minden köpésnél ezeket mondani: „Távozz tőlem gonosz”. Ha a jobb oldalon érzi az ember, akkor az az őrangyal. Ilyenkor a nagymamám azt mondta: „Légy erős Úristen angyala”. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus)

A fenti hiedelemszöveg az Európa-szerte ismert piros cérna igézetelhárító tulajdonságának bemutatásával indít. A továbbiakban azonban a vallási és nyelvi sokszínűség kárpátaljai példájának lehetünk tanúi: *„Volt, aki az ortodox kis **máházincsikban** (boltocskában) vette meg, a már kész, szép cérnát.”* Az interjúban elhangzó mondatban a piros cérna hiedelemcselekményben való felhasználásnak hivatalos, egyháziilag kanonizált szerepéről olvashatunk, illetve az is szemléletes, hogy a magyar adatközlő az ortodox, tehát szláv egyházi tulajdonban lévő üzletet *máházincsik* néven említi.

Az interjú másik része a duális világképzet népi hiedelemben való megjelenésének szemléletes példája, amelyet a néprajzi szakirodalom is jegyez. *„Az emberi–természetfeletti = normális–nem normális dualizmusával maga a „normális” egyén is rendelkezik; a hétköznapi ember is kettős szimbolikus tartalmak hordozója. Ezt az újkori európai hiedelemrendszerekben elsősorban a jobb és bal oldal megkülönböztetése képviseli, de ide tartozik a magyar néphitben például a gyakorlatban legkevésbé ügyes „neveletlen ujj” (a gyűrűsujj) használata mágikus eljárásokban. Mindenfajta mágikus cselekmény gyakori előírása volt a bal kézzel vagy visszakézből (kéz hátával, tehát a mindennapi gyakorlatban használt tenyérrel ellentétes oldalt használva) végzett cselekvés. A páros testrészek jobb–bal megkülönböztetésének a fentieken kívül elsősorban a jóslásban volt szerepe: Az ellentétes jelentések (rossz hír–jó hír, nevetni fog–sírni fog, pénzt kap–pénzt veszít) közül a „jó” jelentést mindig a jobb oldali szem, tenyér, fül hordozta.”³⁵*

Az átokban, rontásban való hit élő mivoltáról tanúskodnak az alábbi adatok. *Megrontás és átkozás tárgyi megjelenésben szokták végrehajtani. Valamikor tűt hagynak az ember házában, valamikor tollat szórnak ki. Olyanról is hallottam, hogy vudu babafélét csinálnak és azt használják betegségek illetve rosszullétek elővarázslására. Egyben*

³⁵ Veres 1975: 85

egyért a hivatalos vallás és a hiedelmek világa, és pedig abban, hogy a csecsemők, a keresztleletlen gyermekek, illetve a 6 év alatti gyermekek a rontás, átkozás legkönnyebb áldozatai. Mivel a tiszta védtelen lelkük nem képes védekezni a gonosz ellen. Szokták mondani, hogy a csecsemő látja a védőangyalát, beszél is vele. Személyesen is sokszor tapasztaltam a rontásokat, a nekem ártani akaróüktől. Hazajöttem és hirtelen hányinger, rosszullét, fejfájás. Semmi gyógyszer nem segített. Több napon keresztül tartott. Bár vallásos vagyok, de először a szomszéd asszonyhoz mentem segítséget kérni. Ő meghallgatott és elővett egy tojást, egy régi könyvet és a tojást a fejem fölött tartva mondogatott valamit. Majd háromszor megérintette a fejemet és kezembe adta a tojás. Mondta menjek haza és ássam el valahol. Elástam és jól is lettem. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi.

A betegség rituális lemosása, az öntés³⁶, Kárpátalján jellemzően a ruszin lakosok körében maradt fenn. 20. század első felében az alföldön tömbben élő magyarság hiedelemrendszerének is része volt a öntő cselekmény.³⁷

A mi városunkban is volt olyan ember, aki öntött. Akkor csinálták ezt, ha megijedt egy gyermek, vagy rossz álmai voltak, vagy éjszaka felsírt, félt bemenni egy házba. De nem csak gyermekekkel, hanem felnőtteket is megöntöttek. Engem is. Először is bementünk, leültetett. Volt egy kis edénye és viaszkkal öntött, a víz meg benne szentelt víz volt. Rátette a fejemre azt a tálat és abba öntötte a viaszkot. Evvel meg kiöntötte a viaszkkal, hogy mitől ijedt meg az a felnőtt vagy gyermek. Például, ha a szíve nagyon be volt burkolva, akkor mondta, hogy a szívével van baj és vigyék többet is, hogy tisztuljon le. De volt olyan is, hogy kutyától megijedt, akkor kiöntötte a kutyát. Azzal a vízzel, amivel megöntött, abból a vízből három kortyot kellett inni. Nekem, mindig olyan rossz álmaim voltak, utána jobb lett. Ez történt olyan 6-7 éves koromba, már magunk mentünk oda. Feladott utána egy imát, mondjunk el egy mi atyánkot, egy üdvözlégyet például. Volt olyan is, hogy azt a vizet, amivel megöntött kiöntötte egy fél literes üvegbe és megmondta, hogy fürödjünk meg benne, mossuk le magunkról azt a gonoszságot, az ördög menjen el. A mi családukban is van ilyen, de a keresztanyukám tanította. Szenteltvízbe kell gyufát oltani. Közben védő imádságokat mondani. Evvel meg lehet szüntetni a gyerek rontást és megnyugtatni a gyereket. Sokszor segített. Egyszer egy erős orrvérzést is meg tudta állítani a keresztanyukám. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus)

³⁶ Oláh 1976; 1977; 1985; 1987.

³⁷ Kész 2006: 90.

A szerelmi varázslás is lehet még a településen, de erről nem szívesen beszéltek adatközlőim³⁸

Az öntudatlan, nem akarattal történő baj okozására is van példa a gyűjtött hiedelmek között.

Egy nő úgy is tud átkozni, ha nem akarja azt. Elég, ha üres vödörrel megy át egy utat a férfi előtt. Ha két vödör van, akkor szegénységet hozhat, ha egy akkor halált is. Ha nem nő, akkor nem fog megnősülni. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus)

Persze! A kenyeret nem lehet fejjel lefelé az asztalra tenni, mert akkor Jézussal tesszük ezt. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus)

Keresztelő Szent János napján nem lehet kést tartani a kezünkben és vágni vele. Főleg a káposztaféléket nem lehet, mert az olyan, mintha mi is a szent fejét vágnánk. A magyaroknál nem nagyon tartják, de a huculok nagyon is. Előre felvágják mindent és előkészítének, nehogy vágni kelljen. Volt egy nagyon vallásos ember, aki nem engedte, hogy aznap műtse az orvos, mert vágni kellett. Másnap megcsinálták a műtétet. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A szentképekkel is sok történet van. Nálunk például, nem lehet visszatenni a szentképet amely leesett. Új szentelt hely kell neki, és inkább a templomba vinni, és onnan kérni egy újat. Azt valljuk, hogy a gonosz támadása ellen úgy véd meg a szentkép, hogy leesik. Vagy jelzi a tulajdonosnak, hogy valami rossz közeleg. Ha egy kereszt esik le, akkor nagy baj van, és az ortodoxok a bátyuskát hívják, hogy szentelje újra a házat és a keresztre. Ilyenkor anyám azt mondta, hogy Jézus a lelkünkért újra meghal. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

A pókok megöléséről mondtam, de ha egy keresztes pókot öl meg az ember, akkor személyesen az Isten haragját vívja ki magára. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

A dörgésre azt szokta mondani az egyik öregasszony, hogy valamely erős szent épp lő a démonokra. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus).

Meg kell jegyeznem, hogy adatközlőim mindnyájan hívő emberek, akik a népi tudást nem tartják ellentétesnek a hivatalos egyház tanaival szemben. Erre a szakirodalomban is számtalan példát találunk.³⁹

³⁸ Csoma 1997: 82.

³⁹ Bartha 1980.; Bartha 1990; Eliade 1987.

5.2. Az ördög alakja a rahói néphitben

A gonosz erők működésébe vetet hit nagyon ősi. A duális világkép egyben azt is elősegíti, hogy a jó mellett mindig ott kell lennie a rossznak. De a félelem a gonosztól egyben előhossa a védekezési mechanizmusokat. Az alábbi interjúrészlet mintegy koncentráltan mutatja be az ördögtől megjelenési formáit, valamint az elhárító-védekező cselekményeket is. A szakirodalomban is találunk az ördög alakjához kapcsolódó adatokat.⁴⁰

*A fekete macska mindig balszerencsét hoz az emberre. A széken ülve nem lehet lógatni a lábunkat, mert azon le tud ülni az ördög és őt hintáztatjuk. Egy papucsban sem lehet járni, mert beköltözhet a másikba a gonosz, és majd elviszi egy szeretett családtagunkat. Általában az anyákat viszi el. Nem is lehet kiejteni az ördög szót, mert ezzel néven szólított és meghívod. Minden alkalommal, ahogy kiejted ezt a szót, Isten szent nevét kell segítségül hívni. A tükör összetörés is balszerencsét hoz. Az összetört tükörbe nem lehet belenézni, mert akkor vagy ott marad az ember lelke, vagy találkozik a Sátánnal. Éjszaka, éjfél után nem lehet tükörbe nézni, mert akkor sokkal erősebb a gonosz és ott lehet melletted. Az éjszakai ajtó kopogtatásra nem lehet ajtót nyitni, mert gyakran a gonosz akar belépni, ezt a legjobban a macskák látják. Az ajtó mellett ülő és bambuló macska érzi, vagy látja a gonoszt. A kiöntött só mindig nagy veszekedésre, illetve gonosz erők bevonására szolgál. Ezért azonnal össze kell seperni egy régi **vinikkal** (seprűvel) és elégetni. Kidobni nem lehet. A helyet, ahol a só kiömlött cukorral kell beönteni, és majd azt is összeseperni. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus)*

*Vihar közben a dörgésre azt szokták mondani, hogy „**Ілля чортиків гонить**” szent Illés a kis ördögöket üzi. Ilyenkor nem lehet az ablakba nézni, mivel bevonzhatóak az ördögök a házba. Az ablak is zárva kell, hogy legyen. A füttyölés az Ördög hivoja, de csak ha a házban füttyül az ember. (Halina, 44 éves, hucul, ortodox)*

Egyszer egy olyan érdekességet is hallottam, ha az ég tele van felhővel, és egy-egy napsugár áttünik és megvilágítja a földet, akkor ebben a percben az Isten épp valakit a Mennyországba fogad, és a sugár segítségével utolsó pillantást vethet a földi létre. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus)

Az adatközlő az ördöghöz kapcsolódó hiedelmek egész tárházát sűriti ebbe a hiedelemmonda-füzérbe. a macska, mint a gonosz jelképe mind a magyar mind a szláv néprajzi szakirodalomban igen elterjedt.⁴¹

⁴⁰ Jung 1995; Luc 1996; Norman COHN 1994.

⁴¹ Csori 2000.; Szendrey Á. 1955

A Rahón töltött életeim megfigyelő vizsgálata, valamint a konkrétan a témára fókuszáló kutatómunkám eredményeként azt tapasztaltam, hogy a településen a szakrális ünnepek megtartása a közösség életstratégiájának fontos része. Egyik adatközlőm egy igaz történettel támasztotta alá a hitét abba, hogy aki nem tartja be a vallási ünnepeket, arra az egyénre és családjára könyörtelen istenítélet csap le.

„Személyesen ismertem egy olyan családot. Március 18-án van Szent Mihály csodájának a napja, ilyenkor valaki a barátaiért, valaki egészségért, gyógyulásért tart böjtös napot. Olyanról is hallottam, hogy ellenség rovására tartottak, ez halálos bűn. Egy buzgó kommunista férfi épp ezen a napon készült elmenni fűvet kaszálni, mondták is neki, hogy Mihály csodanapja van, ne menjen, egy napot csak kibír. Erre nagyon gonosz szemekkel nézett arra, aki mondta neki, és nagy dühösen azt mondta: „Annyit fogok kaszálni, hogy a ti Mihályotok csodálkozni fog, utánam lesz a csoda!” Délben haza is jött a nagy munka után. Hetente tisztították a szennyvízcsatornát, épp erre a napra esett ezt a tisztítás. Csak kinyitotta a gödröt, bele is esett. Egy idő után az apja ment utána, ő is beesett. Azután a fűt vágó férfi testvére jött, ő is beesett, majd a felesége is. Így egy nap alatt négy ember halt meg, olyanban, amiben eddig nem egyszer csinálva karcolásuk sem volt. Már 35 éve történt ez a csoda. Így vette el a férfi a család életét, csak azért, mert nem tisztelte meg, gúnyolta a szent napját.” (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

5.3. Hétköznapi tevékenységhez kapcsolódó hiedelmek

A hiedelemrendszer nemcsak az emberélet fordulóit, az ünnepnapokat, hanem az ember hétköznapi tevékenységét is felöleli.

Pócs Éva meghatározása szerint: *„A magyar parasztság hagyományos tudásanyagának hiedelemként minősíthető része a népi hitvilág. Mint ilyen nem külön „babonás” világgépként és gyakorlatként, hanem a köznapi tudattal, ill. a „népi tudással” (természetismeret) és a vallásos világgéppel és gyakorlattal (népi vallásosság) szoros összefüggésben működött. A népi hitvilág tematikusan felöleli az emberi életet, (szülés, halál, szerelmi varázslás, házasságkötés hiedelmei) az ember környezetét, használati tárgyait, mindennapi életét. Felöleli továbbá a hagyományos paraszti termelés, fogyasztás és egyéb tevékenységek minden ágát (takarítás, tisztálkodás, mosás, tűzgyújtás, táplálkozás, halászat, vadászat, földművelés, állattenyésztés stb. hiedelmei), a természeti világot (eső, szél, szivárvány, fák, füvek, ásványok, béka, kígyó, fecske stb.). Magába*

foglalja világmindenségre vonatkozó hagyományos elképzeléseket (nap, hold, égitestek fogatkozása, csillagmondák”⁴²

Az alábbi interjúk jól szemléltetik, hogy Kárpátalján hiedelmek még napjainkban is meghatározó szerepet töltenek be az egyének és a közösségek mindennapi életében.⁴³

„Minden hosszabb út előtt le kell ülni. Mi oroszul szoktuk mondani „Присядем на дорожку” (leülünk az út előtt). Másképp nem biztonságos az út. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi).

A házat nem lehet takarítani, seperni az ember közvetlen távozása után, mivel ezzel balszerencsét hozható a házba és az emberre. Azt mondták az öregek: „Kisepri a jót”. (Halina, 44 éves, hucul, ortodox).

A szivárvány mindig szerencsét hoz, főleg, ha a megjelenését látja az ember. Az első megjelent csillag, amit lát az ember, az a mennynek a kapuja. (Halina, 44 éves, hucul, ortodox).

Ha egy ruhát fordítva vetted fel azonnal le kell venni, ledobni a földre és jól megtaposni, másképp a gyereked árva marad.” (Halina, 44 éves, hucul, ortodox)

Az adatközlő által ismertetett hiedelemcselekmények a szláv lakosság ismert hiedelmei.

Az adatközlő (Galina, 19 éves, ortodox vallású) ukrán-ruszin nyelvű, az alábbi hiedelemcselekményt anyanyelvén ismertetette:

„Старі люди розказували що колись давно в сусідньому селі жила одна жона , пішла в магазин, айбо перед тим помила голову в тазуку , оби файна была. Чоловік такій нараз выляв воду у ріку. Жона так і не вернулася. І кажуть тому що чоловік выляв воду і жона разом з тов водов пішла”

A hiedelemcselekmény fordítása:

Az öregek azt mesélik, hogy régen a közeli faluban volt egy nő, aki elment a boltba, azelőtt pedig fejet mosott a laborba, hogy szép legyen a munka után. A férje azonnal kiöntötte a vizet a folyóba, ami mellettük folyt. A nő úgy nem is jött haza, eltűnt. Az öregek azt mesélik, mivel a vizet a folyóba öntötte a férfi, úgy a nő is elment a vízzel együtt.

A cselekmény arra a hiedelemre épül, hogy a víznek adott dolgot a víz el is veszi.

Pócs Éva így ír a víz kulturális szerepéről: *„Az élet és halál valamint a víz kapcsolata kultúránk közhelye: a víz élet és egyben halál: a dolgok eleje és vége, a teremtetlen őskáosz, az első principium, az élet forrása, születés, újjászületés,*

⁴² Pócs 1980: 728.

⁴³ Nemes 1901: 132.

termékenység és megtisztulás - és ugyanakkor: halál, sötétség, káosz. – Ezzel kapcsolatban számos mitológiai univerzálét lehetne említeni, így például a világ vízből teremtéséről, amely előtt, mint a Teremtés könyve mondja, a "föld.. kietlen és puszta vala, és setétség vala a mélység színén, és az Isten lelke lebeg vala a vizek felett", mikor még semmi sem volt, csak víz, mint alaktalan őanyag, maga az őskáosz, amelyből a teremtő szavára szétváltak az elemek: az ég és föld, a hegyek és tengerek. Víz tehát a világ mítikus teremtése előtt is volt, de ez más minőségű, "anyag előtti" víz, kaotikus, kevert - amiben még nem voltak szétválasztva a dolgok: a világ teremtése mindig valamiféle, a káoszból rendet teremtő szétválasztással kezdődik: Mint az Ószövetség írja: "És mondá Isten: Győljenek egybe az ég alatt való vizek egy helyre, hogy tessék meg a száraz. És lőn." De még előbb elválasztotta Isten a felső és alsó vizeket: "Teremté tehát Isten a mennyezetet, és elválasztá a mennyezet alatt való vizeket, a mennyezet felett való vizektől. És úgy lőn". Az égi és földi, földalatti vizek kettőssége a folklórban is – most taglalt témánk egyes vonatkozásaiban – jelen van." ⁴⁴

Galina nevű adatközlő egy újabb vízzel, mosakodással kapcsolatos hiedelemmondát is elmesélt:

Давным-давно давно, щі коли моя прабаба молодов была, тодыш сталася та біда. Тодыш щі місто малое было. На кінци села рано в суботу стара жона вмерла. Сусіди знали ту поговірку айбо не держалися ї, ввечирі всі помилися і чесалися. На рано всі мртві были, лиш найменшій дїтвак живий. Його не мыли бо горячку Мав . Лиш тому замітили їх бо дїтвак плакав і корови не випустили з рана . Причину не знає ніхто. Кось казав що повторили за мртвym і вмерли, кось то казав шо жона не любила родичів і забрала за собов, на дїтвака серця не хватило”

Hiedelem fordítása:

Nagyon régen, még, amikor a dédnagyanyám fiatal volt, akkor történt ez a tragédia. Akkor még kicsi volt a város. Mindenki ismerte a másikat. Az város végén, szombat reggel meghalt egy idősebb nő. A szomszédjai nem foglalkoztak ezzel és bár tudták ezt a hiedelmet, mégis este mindenki mosakodott és fésülködött. Másnap reggelre az egész család holtan feküdt az ágyukban. A családból, csak a csecsemő élte túl, akit nem mostak meg, mert lázas volt. A járókelők arra lettek figyelmesek, hogy nagy a sírás, és senki nem engedte ki az állatokat. Az okát nem tudták megállapítani. Valaki azt mondja, mivel

44

https://mta.hu/data/dokumentumok/i_osztaly/1_Eloadasok_tara/A%20viz%20kulturaja_2008/A_viz_PocsE.pdf

ismételték a halotti szertartást, ezért haltak meg, valaki azt mondja a nő nem szerette őket, és elvitte őket, a csecsemőt pedig nem volt szíve.

Az alábbi hiedelemtörténetek különböző növényekkel, állatokkal kapcsolatos cselekményeket ismertetnek:

Régen a nagy káposzta megjelenéséhez mindig megfordították a vödört rá is ülték, hogy nagy káposztafej legyen. Ha egy nagy fa nőtt a ház mellett a gyökereit nem lehetett vágni, mert mamám mesélte, hogy a fa gyökerei, a család történeti gyökerei, ha azt kivágjuk, a családi kapcsolatok is romlanak. Csak úgy lehetett vágni, ha új fát ültettek. Amikor a tyúk kisméretű tojást tojt mindig meg kell tőle szabadulni. Az ilyen tojást nem lehet a házba vinni, mert a gonosz magvainak nevezték az öregek. Mindig a Tiszába dobtuk, de úgy, hogy háttal álltunk meg a víznek és a bal vállunkon keresztül jó erősen dobtuk, és nem lehetett látni, hogy hova esik. A kutyák, mint a macskák is érzik a gonosz erőket, csak a macskák a démonokat és az ördögöt, a kutyák az erdőben élő szörnyeket. Azért ugatnak éjszaka, mert védik a gazdákat az ilyen szörnyektől. Ha egy gólyafészket készít a házon, akkor az a jóság, szeretet jelképe. Ha elhagyják a fészket, akkor a család is hamarosan kihal. Rahón már nagyon régen láttunk gólyát. A fehér galamb fészke családi békét hoz, ha kiürül, akkor családi viszályt jelent. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A húsvétra szentelt gyertyát meg kell hagyni, ha a tehén beteg, akkor be kell gyújtani a gyertyát, körül járni azt. Majd elfüni s a füstöt a fájó részre engedni. A tehén meggyógyul és a teje is sokkal jobb lesz. (Mária, 44 éves, ukrán, ortodox)

Igen, persze, minden fa kivágása esetén bocsánatot kell kérni tőle, mivel lehet, hogy benne egy lélek megszállt és ez a lakóhelye, amelynek az elpusztításával sok rosszat lehet okozni saját magának. A huculok azt vallják, hogy a kígyót nem lehet megölni, mert akkor sokkal több kígyó fog szaporodni a telken, ahol a kígyót megölték. A pókot sem lehet megölni, azt mondják, hogy ők voltak a Krisztus sírjának az őrzői, és ők szőtték be a sírt pókhálóval, hogy megvédjék a testet. A hangyaboly elpusztítása mindig nagyobb esőhöz vezet, akkor is ha az idő tökéletesen alkalmatlan erre. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi)

5.4. A szüléshez kapcsolódó hiedelmek⁴⁵

Molnár V. József Az emberélet szentsége c. munkájában elmondja, hogy a szülőasszony ágyát valamikor „boldogasszonyágyá”-nak nevezték, mert az áldott állapotban lévő nők védőasszonya Nagy-vagy Szülőboldogasszony volt: ő adott a gyermeknek életet, segítette az anyát „nehéz óráján”, s védte mindkettőt a gonosz ellen. Szerepét szülés után lánya, Boldogasszony vette át, akinek két angyal segített (az egyik az anyát, a másik a gyermeket őrizte). Később a Nagyboldogasszony Szent Annává, leánya pedig Szűz Máriává változott át. Szent Anna a szülés pillanatáig őrizi a vajúdó asszonyt, utána Szűz Mária a védelem, a gyermekágyas anya az ő szobra előtt éget gyertyát, s az ő képét tartja az ágyában; s Boldogasszony nappal örködik, éjszaka pedig virraszt a gyermek és anya fölött. A régi ember tudta, hogy a gyermek Isten akaratából születik, az új élet óhajtója és fogadója pedig a nő, s ő a hordozója is, tőle függ és általa befolyásolható a gyermek testi és lelki egészsége, külseje és természete, s jövő sorsa is. Éppen ezért csak rá vonatkozott minden varázslat, tilalom és szabály, csak ő lehetett a jóslatok alapja (a jelek vagy rajta láthatók, vagy jelenlétében mutatkoztak). A varázsló cselekvéseket vagy maga a nő végezte el a házaselet folyamán, vagy az ura valamely tudós öregasszony segítségével, vagy pedig főleg a lakodalom alatt a férj női hozzátartozói.⁴⁶

Napjainkban nagy figyelmet szentelnek a kismamáknak a környezetükben élő emberek. A várandósság ideje alatt a családtagok igyekeznek megkímélni az állapotos asszonyt a megerőltető munkáktól, igyekeznek a legjobb körülmények között tartani. Ám ez régen közel sem így történt. Ahogyan hallottam a nagyszülőktől, nem kímélték meg a várandós nőket, sok esetben a mezőn szültek, az aratás idején. A gyermekágyas idő sem volt tartós, aki az édesanyjával lakott, még csak-csak kipihente a szülés fájdalmait, de legtöbb esetben néhány nap után ismét dolgoztak, az újszülöttre pedig a nagymama, dédmama vigyázott. Rahó beszélgetőtársam szerint:” A mostanihoz képest összehasonlítva, a nő semmi engedményt, nem kapott, most pedig teljesen elkényeztetik a nőt. Régen sokat szültek, gyakran sültek, és ez nem zavarta a mindennapi teendőket

Rahón a gyermek születése a hívő családokban napjainkban is áldásnak számít. Több cselekmény is létezett, amely segítségével a terhességi tesztek megléte előtt próbálták megállapítani, hogy teherbe esett-e a fiatalasszony. Egyik helyi hucul, de magyarul is beszélő adatközlőm a következő praktikát ismerte: „*Elementek az orvoshoz, de*

⁴⁵ Jelen alfejezet adatai nagyban támaszkodnak az általam 2022-ben írt szakdolgozatra, melynek címe: Az emberélet fordulóihoz és a jeles napokhoz fűződő szokások vizsgálata az interetnikus kapcsolatok tükrében, Rahón

⁴⁶ Molnár 200: 58.

olyan rituálét is hallottam, hogy egy növényre pisiltek, ha növény nem hal meg, akkor a nő terhes.”

Voight Vilmos írja, hogy a születés és névadás szokáskörét egy-egy közösségben élő és működő szokásrendszer egészében kell elhelyezni, és így lehet értelmezni. Az egyes szokás-elemek megléte vagy hiánya, más elemmel való kicserélése, kapcsolódásainak rendje a maga konkrétságában jelzi egy adott közösség gondolkodását az újszülött gyermekről, végső soron az életről abban az értelemben, hogy mind az egyén, mind a család, mind a tágabb értelemben vett társadalom célja az élet folyamatosságának a fenntartása.⁴⁷

A vizsgált településen még napjainkban is fontosnak tartja az egyén és egyben a közösség, hogy a gyermek meg legyen egyháziul keresztelve. Görög katolikus adatközlőm szerint a keresztség egy életre szól, azt nem lehet megváltoztatni: *„Keresztelni csak egyszer lehet valakit. Igen, csak egyszer. Semmi új vallás, vagy ateizmus nem tudja lebontani a szent pecsétet, amit a kereszteléskor kapunk. Ez olyan, mint a házasság szentsége, egyszer lehet. Az ortodoxoknál meg lehet szakítani, de nálunk nem”*.

A gyermek megszületése után, hagyományosan igyekeztek minél hamarabb megkeresztelni. A gyermekágyas asszonynak szigorú szabályokat kellett betartania, amelyet a közösség felügyelt, s megszegése rosszállást vont maga után. *„Volt, aki egy hét után, volt aki két hét, volt, aki egy évesen, de ajánlatos minél hamarabb keresztelni a gyereket, Ez főleg régen volt szokás, mivel nagyon sok gyerek a születés után hamarosan meghalt, és nagyon rossz szemmel nézték azt, ha gyerek kereszteltelenül hal meg. Egy hiedelem szerint a kereszteletlen gyerek lelke átkot hoz a családra, mivel nem tud megnyugvást találni, mert nem lehet Isten gyermeke. Nagyon fontos az, hogy a nő, vagyis az anyja, nem lehetett a keresztelőn, mivel ha 40 napon belül keresztelik a gyereket, akkor a nő tisztátalannak számít, és nem léphet ki a házból, a templomba végképp nem jelenhet meg. A pap kereszteléskor, ha fiú, akkor az oltár felé emeli, ezzel Istennek ajánlja, Isten szolgájává teszi. Ha lány, akkor Szűz Mária oltárához, vagy szobrához teszi, ezzel a szeplőtelen anya szeretetében ajánlja a gyereket. Voltak olyan esetek, amikor egy tisztátalan nő, egy férfi előtt elment, ránézett, a férfi pedig nagyon rosszul érezte magát, és azóta nem lehetett gyereke. Vagyis, hogy ilyen nő, tudatlanul is zárt, átkoz, ezért be kell tartani a 40 napot, és nagyon szomorú, hogy manapság senki nem tartja be ezt a ősidők óta létező szabályt. Régebben még a nagymamám azt mesélte, hogy a nő csak akkor számított*

⁴⁷ Voight 1988: 32

teljes mértékben tisztának, ha a 40 nap után gyónt szentáldozásban részesült.” (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

Már írtam arról, hogy a szemverésben, igézésben való hit még ma is nagyon erős a vizsgált településeken, s tapasztalatom szerint egész Kárpátalján, a fiatal generáció körében is, sőt a jelen helyzet azt bizonyítja, hogy Ukrajnában a betegség okok magyarázata a szemmel való igézés, rontás felé tolódott el. A rontást már a gyermek megszületésétől próbálták elhárítani s ennek nagyon gazdag néprajzi szakirodalma van. Rahón is léteztett a rontáselhárítási cselekmények gazdag tárháza, sőt napjainkban is hisznek benne.

„Elsősorban, egy fokhagyma levelet tettek a gyerek jobb zsebében. Valaki piros cernát kötött a kezére, de ezt nem szabad csinálni, mert ez a sátán karikája, ezzel nem védi meg a gyereket, persze, hanem a sátán kezébe adja. Ha a felnőtt észrevesz a, hogy egy gonosz szem, gonosz ember hatást akar gyakorolni a gyereke felett, akkor azt kell csinálni hogy a bal vállán keresztül háromszor köp, és meg nem fordulva megy tovább. Ha már elkapta a rontást, akkor szentelt vizet kell innia, meg kell hinteni vele, ezeket a szavakat mondva: " A mindenható fényes isten szabadítson meg téged a gonosz lélek ellen" a templomba nagyon sok olyan esetről hallottam, hogy a mise közben több nő, tudatosan, vagy tudatlanul, a rontásokat küldött gyerekekre felnőttekre. A tünetek általában, olyan rosszulletek, olyan fejfájások, hányingerek, általános rossz érzet, amely eddig soha nem volt, vagy megmagyarázhatatlan. Tudtommal ilyen emberré úgy lehet válni, a sok gyűlölet, sátán megszállás, illetve akkor, ha a gyereket az anyja eltávolítja a szoptatástól. Népiesen rossz szemnek nevezik. A keresztelés ebben is segít, nehezebben árt, fog rajta a rontás. Egyszer egy esküvő után hazajöttem, meg akkor nem voltak rendesen berendezve a házak, ezért kerteken keresztül mentem haza. És itt, ahol a ház áll össze egyszer csak hallottam egy gyerek sírását, egy irdatlan, nem emberi hangokon síró gyereket, de nem láttam senkit. Bementem a házba beszélt a nagymama tanította, hogyan kell cselekedni ilyen esetekben, elővettem egy új zsebkendőt, vagy egy új kendőt lehet elővenni, kimenni az utcára, arccal a sírás forrása felé fordulni, és ezekkel a szavakkal: " ha fiú vagy Ádám legyél, Ha lány vagy Éva legyél, az atya a fiú és a szentlélek nevében ámen" eldobni a zsebkendőt, ezzel megkeresztelve a gyereket és örök nyugalommal adva neki. Így is csináltam, és egész éjszaka nem tudtam odaadni, hanem imádkoztam. Amikor reggel kimentem az utcára, a zsebkendőt nem láttam már, nem volt ott, bár senki nem járt arra.” (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

A gyermekágyas asszony látogatása is szigorú szabályokhoz kötött. A vizsgált településen is kialakultak és máig élnek az anya-és csecsemőóvó hiedelmek. A szokások

szerint, a férfi, nem mindig tudott az apja jönni, de a lényeg az, hogy az első gyereket meglátogató személy férfi legyen.

Nem volt szokás először nőnek menni látogatóba, mert ezt nem tartották olyan becsesnek, még rossz hatással is lehetett egy más nő a gyereknek.

A gyermekágyas asszonyról a közeli és távoli rokonok gondoskodtak.: „*Személyesen 19 gyereknek vagyok keresztanyja, és minden éleknél úgy mentem először babalátogatóba, hogy vittem egy kis pénzt, hogy soha ne ismerje meg a nélkülözést, egy csokit, hogy az élete ilyen édes legyen, egy Szent tárgyat, hogy az istenhit erős legyen, és gyerekkora óta fejlődjön. A 19 keresztgyermekemből öt meghalt, de a többi él. Mindig imádkozok értük, kísérem az életüket.* (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A keresztszülők kiválasztása általában a barátok vagy a családtagok közül történik. A néprajzi szakirodalomban olvashatunk arról, hogy gyakran a települések köztiszteletben álló lakosait, vagy az átlagnál jobb anyagi körülmények között élőket hívták meg keresztszülőnek. A rahói hiedelem szerint, van olyan tabu udőszak, amikor nem lehet keresztszülő a kiválasztott. ilyen például a terhesség ideje. A keresztszülőség, mint műrokonság hagyományosan a közösség érdekei szolgált. ha bármilyen szerencsétlenség történt a szülőkkel, a gyermeket sok esetben a keresztszülő nevelte fel. „A családból szoktak választani a leggyakrabban, de van olyan is, hogy baráti körből. A lényeg az, hogy szép hogy a személy vallásos legyen, és segítőkész legyen, ha valamilyen gond lenne a családban. Mert a keresztszülő messzebb nem csak egy pillanatnyi állapot, hanem egy életre szóló elköteleződés, és régen megszűnt a szülők halála után, elsősorban a gyereket a keresztszülőknak tudták átadni, nem is a saját nagyszüleiknek. Ez a szokás most már elhalóban van. Most már inkább divattá vált a keresztszülőség. Viszont van egy népi hiedelem, szokás, hogy egy terhes nő nem kérnek fel keresztszülőnek, mert azt mondja hiedelem, hogy akkor vagy az a gyerek, akit keresztel, vagy a saját gyereke meg fog halni. Ezért egyszer, amikor terhes voltam, felajánlották nekem hogy keresztanyu legyek, de nemet mondtam, meg. terhes voltam az első gyerekemmel.”

A magyar nyelvterület egyes részein egy gyermeknek több öt-hat, sőt annál is több keresztszüleje lehet. Kutatásaim szerint Rahón csak két keresztszülőt hívtak hagyományosan: „Csak kettőnek szabad, sokszor hallottam azt, hogy több van, de ez nem helyes, csak kettőnek kell lennie egy nőnek, és egy férfinak.” adatközlő neve, vallása, nemzetisége

A gyermekek névadási szokásai nagyot változtak az elmúlt időszakokban. A Rahón a 20. század második feléig jellemző névadási szakásokat jól mutatja a következő interjúrészlet: *„Nagyon gyakran a nevet úgy választották, hogy melyik szentnek az ünnepéhez van közelebb, ha ez nem lehetséges, vagy épp két név között van, akkor a szülő dönthetett, de régen az Iván, Péter, Mária, László, Párászka, Olena volt. A leggyakoribb. Nagyon fontos volt, hogy egy bibliai név szolgáljon alapul, most lesz, ahogy látom, nagyon sok olyan név van, amely messze kerüli a Bibliát ez nem helyes. Egy hiedelem szerint, az olyan nevek, amelyek nem bibliai alapon, azok a gyerekek, nem tudnak teljes jogú istengyermekek lenni, mert a nevük, visszavezethető valamilyen sátánista, gonosz lélek által sugallt névre. Nagyon gyakran az a szokás volt, hogy a szülő után adták a nevet, ezért nagyon sok családban több László, több Iván, több Mária volt.”* (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A gyakori gyermekhalandóság miatt egyes vidékeken előfordult, hogy halott testvére nevét adták az újszülött gyermeknek. Rahón is ismert volt ez a hagyomány: Lehet adni halott testvére nevét a születendő gyermeknek. Az én nevem is így jött, mert egy négy évvel idősebb nővérem volt, a két évesen meghalt. Ő szintén Olena volt, halál után én is ezt, kaptam.” Viszont ugyanaz az adatközlő elmondja, hogy csak akkor adhatják halott gyermeknek nevét egy másik testvérének, ha az elhunyt meg volt keresztelve: *„Úgy hallottam, hogy keresztelen gyerekek a nevét nem lehet újra felhasználni, mert az a név nem Isteni gyermekhez, Isteni lélekhez kapcsolódik, hanem egy halotthoz”.* (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

5.5.A halállal kapcsolatos hiedelmek⁴⁸

A halál és a halott körüli szokások és hiedelmek igen régiek. Kialakulásukat és fennmaradásukat elősegítette a hálál által okozott lelki állapot, amelyet a család, ill. a közelállók éreznek és a halál tényének megmagyarázhatatlansága.

A halállal, halottal kapcsolatos hiedelmek rendszerező vizsgálatát Pócs Éva. Diószegi Vilmos, Hoppál Mihály tanulmányaiban találhatjuk meg⁴⁹

Szintén nagyon gazdag anyagot dolgoz fel Kunt Ernő az Utolsó átváltozás c. munkájában. Kunt megfogalmazta a temetkezési szokások utasításait is:

⁴⁸ Jelen alfejezet adatai nagyban támaszkodnak az általam 2022-ben írt szakdolgozatra, melynek címe: Az emberélet fordulóihoz és a jeles napokhoz fűződő szokások vizsgálata az interetnikus kapcsolatok tükrében, Rahón

⁴⁹ Pócs 1985; Diószegi 1954; Hoppál 1970; Hoppál 1992;

- a továbbélőket ért veszteség lehetőleg rugalmas feloldására, a végzetes krízishelyzet kiküszöbölésére.

- az elhunyt testi maradványainak eltávolítására, az élők közül a higiénés veszély elhárításaért;

- az elhunyt emlékének fenntartásáról.

A rituális rendszer és funkció szempontjából Kunt Ernő a következő elkülönülő cselekménycsoportokat állapítja meg.

A temetkezési szokásokra vonatkozó társadalmi parancsok mélyén a következő funkciók figyelhetők meg:

1. megelőző (preventív) funkció: a közelgő halál elhárítása és mind az élettől búcsúzónak, mind pedig környezetének felkészítése a várható eseményre.

2. megállapító (konstatáló) funkció: a halál tényének megállapítása az adott kultúra ismereteinek megfelelő módon.

3. elkülönítő (differenciáló) funkció: a halottra irányul. Hangsúlyozottan megkülönbözteti az élőket és a holtakat. A halott öltöztetése, a kiemelkedő ravatal, az egész halottközpontú rituális „színháték” mind-mind az élet és a halál minőségének fokozott megkülönböztetésére szolgálnak.

4. kihirdető (deklaráló) funkció: a közösség hagyományosan meghatározott részét-, amelynek együttműködését a haláleset befolyásolhatja-, értesítik, erre a közösség általában azzal válaszol, hogy- abbahagyva a folyamatban lévő tevékenységet- megkezdje azoknak a feladatoknak az elvégzését, amelyek a munkamegosztásban rájuk esnek. Ez a funkció az organizációs és rituális kódok segítségével valósul meg.

5. összpontosító (koncentráló) funkció: a közösség kijelöli azt a helyet, ahol a veszteség érte, s ahová erőit egyesíteni kell. Ez általában a halálozás, ill. a temetés színhelye.

6. mentesítő funkció: a napi munkáktól mentesítést nyújt mindazoknak, akik a halott körüli tevékenységet látják el.

7. mozgósító (imperatív) funkció: a hagyományos munkamegosztás szerint kijelölt feladatra mozgósítja az érintetteket.

8. bemutató (demonstráló) funkció: a közösség bemutatja, hogy milyen fokig sajátította el a normákat, a hagyományokat.

9. értékelő funkció: a temetés alkalmával minősítik az elhunyt létstratégiáját. Értékelik a közösséget is, hogyan teljesítette feladatát.

10. kiigazító (korrigáló) funkció: az elhunytal vagy a halála által érintett közvetlen társadalmi környezettel szembeni közösségi vagy egyéni méltánytalanságokat igyekeznek rendezni, orvosolni. Igyekeznek biztosítani a közösség zökkenőmentes együttműködését.⁵⁰

Voigt Vilmos leírása alapján az öregkor velejárója, hogy az embereknél felerősödik a halálra való készülődés. Ezt leginkább mindennapi tevékenységük bizonyítja, mivel láthatjuk, hogy mindent helyesen akarnak tenni, hogy rendezett körülményeket hagyhassanak maguk után. A halál közeledtét minden ember igyekszik utaló jelekből kiolvasni, bár mindenki által elismert tény, hogy a halál idejét senki nem tudhatja. Az emberek többsége fél a haláltól, de legalább a szenvedéstől. Azt remélik, hogy a halál ne szenvedés legyen, hanem az életet lezáró, méltóságos befejezés. A temetkezési szokások nemcsak a halálról és a túlvilágról való vallási elgondolásokat tükrözik, hanem az emberi létről szólókat is, sőt még arra is kiterjednek, hogy a társadalom zavartalan működését fenntartsák.⁵¹

Nemcsak a keresztény vallás hatása, hanem a természeti jelenségek ciklusságának folyamatos tapasztalása is, amelyek a halál egyenlő a vég gondolata mellett például a folytatásba vetett hitre is utalnak. A halottakhoz való viszony az ősokhöz, sőt a közösség tagjainak egymáshoz való viszonyát is tükrözi.

Az öregkor folyamán a halálra való készülődés felerősödik. Ez tükröződik az öregek mindennapi tevékenységében, amely egyre inkább arra irányul, hogy a távozni készülő rendezett viszonyokat hagyjon maga után. Jogi értelemben a végrendelet ennek a formája. Az előkészületek azonban kiterjednek a lelki, érzelmi, vallási szférákra, éppen úgy, mint az olyan gyakorlati előkészületekre, mint amilyen a halotti ruha, a szemfedél elkészítése vagy a sírhely megválasztása, megvásárlása, a síremlék felállítása.

A hagyományos kultúrában a halál előjeleinek számos eleme létezik. Az általam vizsgált településen lakosok nagy része vallásos világképéből eredeztetően a halált az élet természetes velejárójaként fogadja el. Azonban ismernek hiedelmeket, cselekményeket, amelyek segítségével előre próbálják kifürkészni a halált.

A magyar antropológiában a halotti szokások legnagyobb kutatója, Kunt Ernő, szerint: „A paraszti halálkép számos megfigyelést, tapasztalatot, hiedelmet, mágikus eljárást ismer arról, hogyan lehet előre kifürkészni vagy elhárítani a halált, illetve milyen jelekre kell figyelni, amelyek figyelmeztetnek közeledésére. Az előjelek ismerete, a

⁵⁰ Kunt 1987: 120-122.

⁵¹ Voigt 1998: 412

jóslásokkal együtt, a falusi közösségek életében mintegy a mindennapi életet irányító jelrendszer működött”.⁵²

Egyik adatközlőm szerint a halálnak sok előjele is lehet: „Ha a kuvik madár szól, akkor abba a házba halott lesz; ha a kutya csúnyán vonít az is halált jelent; ha leesik egy kép a falról, vag(László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi) (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

Én is találkoztam többször a halál előre jelzésével a lakosok narratíváiban. Általában idősebb emberek mesélték, hogy álmukban megjelent valamelyik családtagjuk, aki hívta őket magával. Általában egy szép zöld mezőn állta, és arról beszélt, hogy neki nagyon jó ott, kövesse őt a családtagja.

Lator Ilona a viski halotti szokásokat bemutató kiadványában két nagy csoportra osztja az előjeleket, s említi a halált jelző álmokat is:

1. A valóságban tapasztalható jelek:- állatok jelzései
2. A közelgő halált jelző álmok.⁵³

A halottkultusz egyik archaikus elemét őrizték meg Rahón az ott élő ruszin/ukrán lakosok: a halott etetést. Az egyik helyi lakos elbeszéléséből világosan látszik, hogy a kultusz napjainkban is élő. Az elmondott narratíva több ősi képzetet is érint. A szegények megettetése megnyugvást hoz a halottnak; az a halott, akinek nem ajánlanak fel áldozatként élelmet, nem ehet a sajátjai közös asztaláról.

„Nálunk, mint a temetésre, úgy halottak napjára is misét fogadnak. Régebben az volt a szokás, hogy készítettek olyan kalácsot, tálat, mint a temetésre, de ez sokkal díszesebb volt. Ide már sajtot, vajot, kolbászt is tettek. De lényegében bármit tehettek, kinek mije volt. Volt egy olyan történet még a cseh uralom alatt, hogy egy fiatal nőnek meghalt a 6 éves lánya. Épp a temetőre sietett egy úgynevezett lapos tányérral, a tányér jelentése az, hogy a temetés után kivisznek édességet a sírra, ezt főleg akkor csinálják, ha egy gyerek hal meg. A temető felé vezető út köves volt és a nő elesett. A tányéron lévő összes édesség a földre hullott, és az ott játszó gyerekek gyorsan felszedték az egészet és megették. A nő bement a közeli boltba, újra vettél lapos tányért, édességet. Éjszaka pedig azt álmodta, hogy a lánya hálás köszönettel fordul hozzá, mondván: "Köszönöm, hogy nem csak én ehettem az édességből, hanem a szegény gyerekek is!" (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi) Vagyis, ahogy látjuk, azt az ételt el lehet osztani a szegények között.

⁵² Kunt 1987: 87

⁵³ P. Lator 2005: 120

Nagyon gyakran azt hallottam, hogy nem lehet elosztani azt az ételt, de én lehetőség alkalmán mindig elosztottam.

Egyszer, amikor épp férjhez mentem s az anyám azt mesélte nekem, hogy ilyen halotti szertartásokat nem csinálhat az, akinek a házában nem halt meg senki. Mi pedig épp új házában éltünk. Volt egy szomszédom, aki ebben az időben nem akart csinálni ilyen szertartást, és csak pénzt adott a papnak. Amikor ezt hallottam aznap éjjel azt álmodtam, hogy egy mezőn az összes általam ismert hölgy, aki meghalt, egy bükkfából készült asztalnál ült és nagyon finoman ettek valamilyen kását. És annak a nőnek az anyja, csak mellettük állt és nem tudott enni. Amikor meglátod hozzám jött, és azt mondta, hogy: "én azért nem tudok csatlakozni az ebédhez, mert a lányom nem készített nekem semmilyen ételt". Erről nem beszéltem senkinek. Egy év múlva, pont azon a napon, újra álmodtam ezt. Ekkor már megkérdeztem anyámat, hogy mi teendő legyenek. Azt mondta össze, hogy beszél a lányával. Közben megkérdeztem a papunkat is, hogy mi lehet ez, és azt mondta, hogy ez a lélek segélyhívása, éhezése az után, hogy a lánya gondozza őt. Ezután a lánya egy nagy tálat készített, ahol a legeslegjobb ételeket tette. Ezután nem álmodtam többé. A holt lelkek etetésével van még egy szokás, amelyet már nagyon régen nem gyakorolnak, de még a nagyapám gyakorolt a, és gyerekkoromban még tapasztaltam ezt. Ez általában szenteste volt, a családi vacsora után a morzsákat, a maradék ételt, italt egy nagy tálba tették, és reggelig az ablakra tették, így tisztelegve a holtak előtt. Volt egy olyan hiedelem, ha a tányért vagy a pohár elmozdult a helyéről az egyik sarokból a másikba, akkor a lélek eddig nem volt elégedett, éhezett, Ha pedig nem mozdult, és semmi nem tűnt el vesszőt akkor a lélek elégedett a túlvilágon." (Gizella, 1962, magyar, római katolikus).

Egész Kárpátalján, s így Rahón is fontos szerepe van a gyász megtartásának. A közeli hozzátartozók hagyományosan egy évig tartották a gyászt, amely szerint: nem volt szabad mulatságba menni, fekete ruhát kellett viselni. jellemző, hogy Rahón a gyászt a szláv lakosság szigorúbban tartja meg. Egyik adatközlőm a helyi huculok azon képzetéről beszélt, ha a házastársak közül egyikük meghal, a másiknak is készülni kell a halálra.

„Amikor meghalt a férjem, már 33 éve, én elkészítettem a ruhámat, A párnát meg a rózsafüzért, a koporsót, amelyben el fognak temetni. Ezt azért csináltam, mert nem akarom terhelni a gyerekeket ezzel, és a régi huculoknál volt olyan szokás, amely szerint ha meghal a házastársa, akkor neki is készülni kell a temetkezéshez, volt egy olyan hirdető hogy a házastárs meghívja magához a szeretet feleségét, vagy férjét.” (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A tiltásokhoz kapcsolódó hiedelmek nemcsak a ruha színét, az életvitelt határozzák meg, de arra is kiterjednek, hogy a halott sírját sem szabad egy évig bolygatni. ennek azért is van jelentősége, mert egész Kárpátalján, így Rahón is presztízsnak számít a temetőben a sírok gondozása, a sírkövek minősége. E hiedelem azonban egy évig azt az egyszerű hantolt sírt őrzi meg egy évig, amelyre a hozzátartozók minél hamarabb szeretnének sírkövet helyezni.

„Nagyon sokan azt mondják, hogy egy éven keresztül semmit nem lehet csinálni a sírral. Az járja a hiedelem szerint, ha egy éven belül valamit csinálnak a sírral, akkor újabb halálesetet vonzanak be a családba. Ezért inkább nem bántják. Az öregek azt mondták, hogy temetéskor a pap lepecsételő a sírt, és ezt a pecsétet Egy éven keresztül nem lehet megsérteni vesszőt és csak egy év után, egy kisebb áldozat révén, illetve egy mise révén, egy megemlékezés, egy ebéd révén, segítségével, méltóképpen lehet megtörni ezt a pecsétet, lezárást. Manapság Pedig nagyon sokan nem tartják be ezt a szokást, és csak 40 napig tartják a sírt érintetlenül. A szentírásban is egy év van leírva, és a pecsét megtörése után lehetséges az új szerződést, mert addig még mindig érvényes a régi házassági "pecsét.”” (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus).

Az archaikus közösségekben még napjainkban is hisznek abban, bizonyos tárgyakat el kell temetni a halottal. ha a úgy temetik el, hogy valamilyen hiányt érez, akkor kísértet alakjában vissza is járhat. *„Sok minden szoktak betenni, pénzt és, zsebkendőt, rózsafüzért, kedvenc tárgyait, imakönyveket, de ami a kötelező, az egy gyertya, Ez főleg ha a házában haldoklik, akkor már a kezébe adják, és ezzel el is temetik.”* (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus).

Az élők és a halottak világának elkülönítése napjainkban is él a lakosok tudatában. ennek a szemléltetéséről szól az egyik beszélgetőtársam hiedelemmondója, amelyben istenítélet áldozata lesz az a fiatalember, aki éjszaka beavatkozik a holtal világába.

„Egyszer volt egy fiatal fiú, és egy olyan játékot játszott, hogy feladatokat kaptak, és neki az volt, hogy egy sírról hozzon el egy keresztet. Ezt nem szabad. Ő forrófejű volt és megcsinálta. Elhozta, és megnyerte azt az egy liter vodkát. El is vitte vissza a sírra. Egy jó ideg nem jött haza, már félni kezdtek, elmentek utána, és a síron találták a fiút holtan. Amikor vissza akarta tenni a keresztet a föld elkezdte elnyelni és a kereszt maga alá temette, úgy meg is halt. Ehhez az a hiedelem tartozik, hogy az a kereszt, amelyet a halott megkap az az ő keresztje, és csak elégetni lehet, aki elveszi a keresztet és kiviszi a temető területe mögé a saját keresztjévé teszi azt, a lelket pedig, ha nem érkezett a mennybe menni itt hagyja. És keresztje csak a halottnak van, ezért, aki ellopta a keresztet hamarosan

meghal. Ezért éjszaka nem lehet meglátogatni a temetőt.” (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus).

A halottkultuszhoz kapcsolódó hiedelmeket Éva nevű kétnyelvű, görögkatolikus adatközlőtől jegyeztem le:

„Anyám például soha nem vette fel azt a tárgyat a temetőn, ami leesett. Azt mondja: „Az már a halottak tulajdona”. A temetőről nem szokás semmit elvinni és hazavinni. A szlávok világnézete alapján a temető bejárata egyfajta határvonal, amely az élők és a holtak birodalma között húzódik el. A temetőhöz hasonlóan a ház küszöbje is egyfajta határ, amely megvédi a lakókat a gonosz erőtől. Ennek okán nem lehet kezet fogni a küszöbön keresztül, nem lehet semmit átadni a küszöbön keresztül, ablakon sem. A küszöb felé mindig egy keresztet és egy patkót is tesznek. Olyan szláv házakban is jártam, ahol szentek képei jobbról és balról díszítették a bejárati ajtót, a közepén pedig egy családi örökségből fennmaradt patkó védte a lakókat. Valaki meg azt mondja, hogy nem lehet mert ez az ördög patkói. Nálunk is ott volt, amíg a pap nem szedte le házszenteléskor.” (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus).

„Én olyan 20 éves lehettem. Kosztilykában voltunk a temetésen, meghalt egy öreg nénjém és mikor eltemették akkor lisztet tettek ki az asztal tetejére, nyitva hagyták az ablakot és reggelre madár nyomok látszottak, meg azt mondták, hogy azért kell a lisztet kitenni, hogy ne járjon vissza a halott, és reggel mikor mentünk megnézni, lábnyomok, majdnem mint a madár lábnyomok, olyat lehetett látni. Éjszaka meg ahogy aludtunk olyan éjjél után a padon rendesen mintha ló ment volna, rendesen kopogott és nyerített úgy három óráig. Na de ezt hallottuk, rendesen hallottuk.” (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi).

Nálunk Rahón nem lehet nyitva hagyni az ablakot, amikor valaki meghal. Mindent be kell zárni. A nagyanyám akkor sem nyitotta ki az ablakokat, amikor a szomszédságban valaki meghalt. Azt mondta a lélek bejöhet búcsúzni és nem megy el. (Halina, 44 éves, hucul, ortodox).

Sok helyen megszokott temetkezési szokás, a halott házában a tükrök eltakarása. Valaki azt mondja, arra való, hogy a lélek ne lássa meg magát és ne maradjon itt. (Halina, 44 éves, hucul, ortodox).

A halál utáni első 40 napban nem lehet olyanokat csinálni, beszélni, amelyeket az elhunyt személy utált, vagy nem szeretett. A lelke velünk van és haragudni fog ha ezeket csináljuk. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A halotti toron nem lehet sem villa sem kés. Mivel az elhunyt a késen keresztül leeshet a mennybe vezető útvjáról. A villa pedig az ördög villájára hasonló, és be tudja húzni a lelket a pokolba. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A halál után egy héten belül ajánlatos teljesen kitakarítani a házat, de nem lehet semmit sem változtatni, csak tisztává tenni. Mivel így biztos a lélek egy darabkája sem marad ott. A változtatás azért tilos, mert a hazatérő lélek nem ismeri fel a helyet, és vagy dühös lesz és kísérteni fog, vagy nem ismeri meg a helyet és továbbra is a földön marad keresve a búcsú helyét. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

Nagyon régen volt egy olyan szokás is , hogy az utcába ha valaki meghalt, és az egész utca azon oldala aznap nem fésülködött, nem mosott arcot, mert ezzel a halott utolsó tetteit ismétlik, és ezzel bevonozható a halál. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A holttestet csak lábakkal elpre kell kivinni, mert akkor biztos, hogy nem marad bent a házban. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

A halottról csak jót kell mondai, minden tartozását el kell engedni, és minden haragot el kell engedni, mindent meg kell bocsátani, mert anyukám azt mondta: „Ő már közelebb van az Istenhez, vagy le tud paktálni az Ördöggel”. A saját tartozást az öreg huculok a halott kezébe tették, ha nagyon nagy volt, akkor a koporsóba vagy rá tették. Egy halottnak nem maradatsz adós. (Halina, 44 éves, hucul, ortodox).

A halott eltemetése után mindig meg kell fordítani a székeket és le is ülni rá, ezzel segíteni azoknak, akik félnek a halottól. (Halina, 44 éves, hucul, ortodox)

Az új gazda, aki a halott után átveszi az állatokat, a háztartást a temetés napján, csak a földbe tétel után, körbejárja az új birtokolt vagyont és mindig ezeket mondja: „Eddig tied volt, most az enyém lett. Ahogy neked nem ártott, úgy nekem se ártson!”. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus).

Az első 40 napban nem lehet elajándékozni semmit a halott tárgyaiból, nem is lehet elfogadni, mert nagy baj lehet ebből. Szintén nem lehet a halottról verset írni és könyvet, vagy filmet csinálni. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi).

A földet csak a halál első évfordulóján lehet leszedni és síremléket tenni. Addig csak a koszorúkat lehet elvinni, és gondozni a sírt. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi).

5.6. Jeles napokhoz kapcsolódó hiedelmek Rahón

Rahón a legnagyobb ünnepnek még ma is a húsvétot tartják. A húsvét nálunk is nagyböjttel kezdődik.⁵⁴

A szakirodalom is ír arról, hogy a böjt szigora az idők folyamán változik: *„A böjt szigorúsága sokszor változott és tájanként is különbözött a történelem folyamán. Általában fokozatosan enyhültek a feltételek, az öregek azonban sok helyen ezeket az enyhítéseket nem fogadták el. Továbbra is a régi módi szerinti szigorúsággal böjtöltek”*⁵⁵. Rahón a szigorúságot a görög katolikus és az ortodox pravoszláv egyház híveinél figyelhetjük meg, a római katolikus egyház újabban enyhített a szabályokon.

A böjti időszakban jellemző, hogy a szakrális kommunikációra szánt idő kibővül. Lovász Irén szerint, amikor a szakrális kommunikációról beszélünk, akkor arról az általános, emberi, de kultúránként és vallásonként különböző formában megmutatkozó jelenségről van szó, ahogy az ember kapcsolatot teremt a természetfölötti hatalommal vagy hatalmakkal, erőkkel.⁵⁶ A böjti szakrális kommunikáció gyakran paraliturgikus elemekkel bővül. Az ima szerepe megnő. gyakran imádkoznak, keresztutat járnak a hívek. Rahón van olyan lakos, aki nagyböjt idején felfogadja, hogy minden éjjel éjfélkor felkel és két vagy három órán keresztül imádkozik.

A nagyböjti időszak kiemelkedő napja, a virágvasárnap. Ezen a napon Jézus Krisztus dicsőn bevonul Jeruzsálembe, ahol a lakosok nagy szeretettel fogadják. Egy idő múlva, ezek a lakosok öletik meg. *„Az egyház virágvasárnap ünnepli Jézus diadalmas jeruzsálemi bevonulását. A Biblia szerint ekkor sokan ágakat törtek a fákról, és a számaron haladó Krisztus elé szórták. Ennek emlékezetére alakult ki a mediterránumban a pálmás, az északibb tájakon pedig a barkás körmenet. Utóbbihoz kapcsolódik a virágvasárnapi barkaszentelés és a barka szentelményként való felhasználása, kezelése.”*⁵⁷

A mise elején a pap megáldja a barkákat, Rahón *cicaberkének* hívják, vagy *sutkának*, amely szlávból átvett szó. Az áldást kint a templomudvarban tartja meg, ezután a hívek bevonulnak a misére. Báth János munkájában találtam egy feljegyzést, hogy vannak

⁵⁴ Jelen fejezet adatai nagyban támaszkodnak az általam 2022-ben írt szakdolgozatra, melynek címe: Az emberélet fordulóihoz és a jeles napokhoz fűződő szokások vizsgálata az interetnikus kapcsolatok tükrében, Rahón

⁵⁵ Bárth 1990 :403

⁵⁶ Lovász: 2002:7. Lásd még Mohay Tamást, aki arról ír, hogy a népi vallásosságban a vallással kapcsolatos szimbólumok és az imádság az Istennel való eredményes közbenjárás eszközeiként kapnak hangsúlyt. A népi kereszténységben a Mindenható rendszeresen közbenjár gyermekeiért és gondot visel rájuk, ami befolyásolható a hívek ígéreteivel és az egyes áhítatformákkal. Ebből eredeztethető az egyes „eszközök”, mint a bizonyos ünnepek és alkalmak, a szent helyek és a hatásos imák fontossága. Mohay 1999: 543.

⁵⁷ Bárth 1990: 404

helyek, ahol ünnepi körmenetet tartanak, Rahón nem szokás. Az ajtókat sem zárják be, és a pap nem kopog, hogy nyissák ki az ajtót. „A barkát a nagymise előtt szentelte meg a pap, majd kiosztotta a híveknek. Ezután az ünneplő emberek barkával a kezükben körmenetben megkerülték a templomot. Közben a templomajtót bezárták, vagy legalábbis becsukták. Amikor a körmenet eleje visszaérkezett a templom bejárata elé, a pap a körmeneti kereszttel háromszor megzörgette az ajtót. Erre az ajtót kinyitották. A hívek bevonultak a templomba, ahol meghallgatták a nagymisét.”⁵⁸

Az adatközlőm elmondása szerint, Rahón a barkaszentelés és a nagyhéthez fűződő hiedelmek a következők : „A szláv és a magyar lakosok Rahón is hisznek abban, hogy a szentelt barkával meg kell veregetni a lányokat, hogy szépek, egészségesek és tetszetősek legyenek. A ruszinok, amikor hazaérnek a szentelésből, a szentelt barka virágából lenyeletnek egyet-egyet a háziállatokkal. A nagyhét idejében szoktak utoljára gyóntatni.” .(László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi)

A cicaberkével mindig van egy hagyomány, amelyet nem csak a magyar lakosság végzi, hanem a huculok is. Ez nme más, mint a cicaberke veregetés. Ilyenkor ezeket szokták mondai: „*He я тебе б*ю, а шутка, за неділю Пасха*” (nem én verlek, hanem a cicaberke, egy hét múlva húsvét) Ami érdekes, nem minden helyi ember ismeri, én is csak akkor ismertem meg újra, amikor egy magyar, rómaikatolikus családba nősültem. Nálunk a mamám csinálta, de mi már nem annyira. A szovjet időben pedig egyáltalán nem volt divat. Most újra feléled a szokás.” .(László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi)

Rahón a katolikus és ortodox pravoszláv hívők napjainkban is betartják az egyházilag előírt szabályokat. A katolikus egyház előírása szerint évi egyszer kötelező gyónni a húsvéti időszakban. Az utolsó három napban nagyon nyomatékos okkal szokott gyóntatni a pap, mivel eddig kellett elvégezni a szent gyónást.

„Mindenki azon igyekszik, hogy minél később gyónjon, hogy kevesebb bűne legyen húsvétra.” (Gizella, 1962, magyar; rómaikatolikus)

A laiikus vallásgyakorlás szép példája az adatközlő által értelmezett nagycsütörtöki események magyarázata: „Nagycsütörtök, az utolsó vacsora napja. E napon Jézus megalapítja az Eucharisziát, a katolikusok legszentebb ereklyéjét. Nagycsütörtök esti liturgiájában az utolsó vacsora felidézésével az eucharisztia alapítására emlékezünk, amikor Jézus maga köré gyűjtötte tanítványait. E napon a harangok is elnémulnak,

⁵⁸ Bárth 1990: 405

másképp azt mondják Rómába mennek, szombat esti miséig". (Gizella, 1962, magyar, római katolikus).

Rahón általában ezen a napon sütik a pászkat. Egyik adatközlőm szerint *„Hajnalban felkelnek az asszonyok és a házi kemencében, amit a férfiak jól kimelegítenek megsütik az pászkat. A pászkat általában a legidősebb asszony dagasztotta és a legfiatalabb tette a kemencébe. A szokás magyarázatát nem sikerült lejegyznem. Általában mindig három különböző méretű, díszített pászkat sütnek, amelyeket megszentelik, az a legnagyobb és legdíszesebb: egy nagy kereszt a közepén, kis madárkák, és egy fonat körben az oldalán. A második kevésbé díszített pászka az, amelyeket nem viszik szentelni, hanem a vendégeknek, szánnak. Harmadik a gyerekeknek készített kis pászka. Gyakran minden gyermeknek van egy kis kosárkája, amit vihet szentelni. Abban a kosárkában sok édesség és egy kis angyalka képe, egy rózsafüzér s a pászka található. Személyes példának is be tudom mutatni, hogy az én gyermekkoromban nekem mindig volt egy saját kis kosaram, amely tele volt csoki nyuszival, csoki tojásokkal és a közepén mindig a szép, kis pászka*". (Gizella, 1962, magyar, római katolikus)

Nagypéntek szigorú böjti nap, teljes hústilalommal. Az egyházi szabályozás szerint a római katolikusok háromszor étkezhetnek, ebből csak egyszer lakhatnak jól. A görögkatolikus és az ortodox pravoszláv hívek ilyenkor általában teljes böjtöt fogadnak, semmiféle eledelt nem vesznek magukhoz.

„Nagyszombat az egyház gyásznapja. A katolikus templomokban egész nap lehetőség van a szentsír előtt imádkozni. Este van a nagyszombati vigília. Ez a mise nem rendelkezik kezdettel, folytatása a nagypénteki misének. A görögkatolikusok általában egész éjszaka vannak a misén és hajnali öt órákor megszentelik az ételeket, a mise náluk éjjélkor kezdődik. A római katolikusok csak este egy misére gyűlnek össze és másnap reggel szentelik az ételeket." (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

Az ételszentelés rítusa a húsvéti szakrális események kiemelkedő szegmense, a vigília szertartásának utolsó mozzanata, amely lezárja a húsvéti előkészületet: a negyvennapos böjtöt, a testi, lelki, környezeti, megtisztulásra irányuló cselekményeket, a gyászt. Bálint Sándor szerint: A húsvéti ételszentelés a szentelményeknek egyik fajtája. Az ételek megáldására már Krisztus is példát mutatott a csodálatos kenyérszaporításnál és az utolsó vacsorán. A megszentelt húsvéti eledel megvédte a híveket a hosszú böjt, megtartóztatás után a mértéktelenség kísértéseitől. Ezek az ételek többfélék és jelképes

értelmük is van.⁵⁹ Földváry Miklós István írja, hogy mint minden szakramentális (tárgyakat megszentelő) rítus, az ételszentelés is Közép-Európában volt a legnépszerűbb.⁶⁰

Az adatközlő szavait idézve: „*Húsvét vasárnapja Jézus Krisztus feltámadásának napja. Ez a kereszténység legszentebb napja. Ekkor az élet legyőzi a halált, és az Isten egyszülött fia, aki kínhalált szenvedett, de feltámadt és mindenkinek üdvösséget hozott. A szentelésre előkészített kosarak tartalma, mérete és díszítése szintén nagyon változott. Ez az asszimilációnak is köszönhető, annak is, hogy most nyitott formában zajlik és mindenki látja, sajnos a versengés itt is érvényes.* (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus).

Regén a családok több főből, gyerekből, közeli rokonból állt össze, és ezért nem volt értelme egy ilyen családnak több kosarat vinni, úgyis egy helyes fogyasztják el. Ezért nagy jelenség volt a nagy kosár, amit két vagy négy ember is vitte. A római katolikus emberek körében is elterjedt, viszont ezt a görög katolikus egyház híveinél meglehetősen figyelni, mivel a hucul családok sokkal nagyobbak voltak a magyar illetve a német családoknál. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

A kosarak tartalma nagyon eltér, mindenki azt tesz, amit jónak lát, vagy azt, amit a családjában megszokott. Egyértelműen pászka, kalács kell, egy tojás felvágva, kolbász, sonka. Sokan sót is tesznek. Van, aki alkoholt tesz. Sajtot, túrót is tesznek. Reszelt tormát is láthatunk a kosarakban, céklát is. Sokan gyertyát is tesznek, amit szenteléskor begyűjtanak, a gyertya a feltámadás és az új élet, remény jele. Zöldhagymát is tesznek, fasírtot is, hímestojást is. Szőlőt is láthatunk, csoki táblát is, cukorkát, csoki tojásokat, ezt általában gyermek kosarakban találhatunk, de felnőttek kosarában is láthatjuk. Almát, banánt, narancs szeleteket, reket, paradicsomot is láthatunk a kosarakban. Sokféle töltött kolbászt találhatunk itt, az egyik neve BÁRÁNYKA, ez egy bárány bordájába töltött tojás, prézli, hús darabok, amelyeket kisütik a braderben (tűzhely). Szalonnát is tesznek. Oreót is találtam az egyik gyermekkosárban. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus).

A szakirodalomban is megjelenő motívum a pászkaszentelő terítők különlegessége.⁶¹

Rahón élő adatközlőim is említést tettek a szentelményes kosarat takaró terítőkről: „*A kosár díszítése lehet Terülő Mirtuszlonc , tulipán. Szentelés előtt a kosarak le*

⁵⁹ Bálint 1937: 225

⁶⁰ Földváry Miklós István: A pászka vacsora emlékezete a kereszténységben és a húsvéti ételszentelés. Forrás: <http://class-phil.elte.hu/sites/default/files/profilok/foeldvarymiklosistvan/Convivium-Földváry-VB-FM.pdf> (utolsó megtekintés: 2021. 06. 10.)

⁶¹ Bárh 2013:152. Forrás: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/21925>. (utolsó megtekintés: 2021. 06. 13.).

vannak zárva egy terítőt tesznek. A terítő lehet fehér, vagy színes, hímzett, vagy csipkés. Van olyan terítő amelyiken magyar felirat hímezve van, ukrán hímzésű terítőket is láthatunk, sőt szláv feliratot is találhatunk. Ez nagyon jól megmutatja az asszimilációs folyamatot”.(Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus)

Bár adatközlőim nem beszéltek róla, de az ukrán szakirodalom említi, hogy a bojkók és a huculok valaha a szentelményeket nem kosárban, hanem nagy, erre a célra készített, házilag szövött abroszban vitték szentelni, amelyet a hátukra illetve a ló hátára kötöttek. Külön vitték az óriási pászkát, külön a többi ételt. A pászkát általában a gazda vitte. presztízsnak számított a pászka nagysága. Volt, amikor meg kellett bontani a kemence száját ahhoz, hogy ki tudják venni a megsült pászkát. Az abroszból az év folyamán még elvetették a szemes terményt, de másra nem használták.⁶²

„Az ételszentelés időjárástól, évtől, paptól is függ. A jelenlegi pap általában a főtéren szokta megszentelni az ételeket, amikor a hívek egy nagy körben állnak. Volt olyan év is, amikor az időjárási viszonyok miatt a templomban a sorok oldalán lévő kosarakat megszentelte. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus).

Az ételszentelés laikus rítusa mint szakrális cselekmény a 20. század második felében gyakran került veszélybe, de a hívek ragaszkodása napjainkig fenntartotta e hagyományt.

„A szovjet időben rejtve szentelték a templomban, nem volt semmi nyilvános és kihívó. Olyan jelenségről is hallottam, hogy pászka szentelő ember. Ez lehetett egy rokon, barát, avagy egy idegen is akinek fizettek (ritka eset), akit megkértek, hogy menjen el a templomba és szentelje meg az ételeket, majd meg hozza vissza. Ezt a módszert azok a családok alkalmazták, amelyekben egy olyan ember volt, akit nem lenne jó, ha látják a templom környékén: orvosok, tanárok, gyógyszerészek, rendőrök, pártban lévő személyek. Azok az emberek mentek nyugodt lélekkel, akik nem féltek az elnyomó, mindent látó rendszertől: paraszt munkások, kőművesek, nyugdíjasok. (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus).

A gyerekeket nem vitték, vagyis nagyon ritkán, mert féltek attól, hogy az iskolában véletlenül elmondják, és ebből baj lehet. Ahogy tudjuk az iskolában, nagyban az ateizmust hirdették, s egy katolikus családban élő gyerekek eléggé nehéz volt megérteni, feldolgozni, hogy otthon egyet mondanak, az iskolában másat. Olyan is meséltek nekem, hogy a tanárnő a gyerek szüleihez is járt rózsafüzérre, az iskolában pedig az ateizmust hirdette. Egy eléggé

⁶² Camoric 2014: 108. Forrás: <https://nz.lviv.ua/archiv/2014-1/14.pdf> (Utolsó megtekintés: 2021. 06. 17.)

nagy ellentmondás, amely sok gyerekben, most már felnőttön mély nyomot hagyott, amit még a hosszú évek sem tudják elüntetni .” (Gizella, 1962, magyar, római katolikus)

A szentelés után hazatérő hívek csoportja úgy néz ki, mint egy hangyaboly, egyszer egységes, majd emberek százai külön oldalakba mennek. Napjainkig él a hiedelem, hogy a szentelés rítusára új ruhát kell felvenni, vagy legalább valamelyik ruhadarabnak újnak kell lennie. A szentelési rítus végén, ahogyan azt a vonatkozó szakirodalomban a magyar nyelvterület más részein is olvashatjuk, mindenki siet haza, mert aki elsőként lép otthonába, az egészséges, ügyes lesz az év folyamán.⁶³

A szentelményekkel való hazatérésnek és az elfogyasztásuknak kötött forgatókönyve van: *„A római katolikusoknál az a szokás, ha miséről jön haza a család, akkor az első, aki belép, a házba hangosan azt mondja: „Dicsértessék a Jézus Krisztus!” a többiek azt mondják: „Mindörökké ámen!”*, husvétvasárnapján pedig így szoktak bemenni a házba: *„Feltámadt Krisztus!”*, erre a válasz: *„Valóban feltámadt!”*, vagy a hosszabb változata: *„Feltámadt Krisztus! Alleluja!”*, a válasz: *„Valóban feltámadt! Alleluja!”* (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus)..

Az ukránok is használják ezt a vallási formulát, de ők sokkal több ideig. *„Meglepődtem, hogy a rómaikatolikusok csak pár napig mondják a Христос Воскрес! Воистину Воскрес. Nálunk sokkal több ideig mondják. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi)*

Ezután a család ünnepi ruhában leül a kisasztalhoz, vagy a nagyhoz is, ha a vendégek azonnal a mise után jönnek. Személyes példa: a családukban egyszer a mi családuk eszik, és később jönnek a vendégek. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus)

Az apa szokta kivenni az ételeket a kosárból és az asztalra tenni. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

Egy kis darabot tör minden ételből és az állatoknak viszi, először ők esznek . Ezt nem csak a római katolikus hívek tartják be, hanem a görög katolikusok is(Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

Az étkezést egy közös imával szokták megnyitni. Azután a családfő mindenkinek a tányérba tesz egy szelet tojást és egy szár zöld fokhagymát .Ezt azért, hogy egészségesek legyenek. Ezzel kezdik az étkezést, majd mindenki tép egy csipetnyit a pászkából és azt is megeszti. Ezután mindenki kedvére ehethet. A szentelt ételeket, ha vendégeket várnak el

⁶³ Bartha 1999: 115

szokták rakni, hogy nekik is jusson, ha nem akkor megeszik. A morzsákat, vagy az állatoknak adják, vagy a tűzben égetik el. (Olena 95 éves, ukrán, görög katolikus).

Ezzel megemlékezzünk, megünnepeljük az év egyben legboldogabb és legszomorúbb ünnepét. A húsvéti ünnepkör nem ér véget a vasárnapi misével és ételszenteléssel. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi)

Húsvéthétfő a rahói római katolikusoknál is a locsolkodásról szól. Amelyen a férfiak meglocsolják a nőket, lányokat. „Más néven: húsvéthétfő, ritkábban vízbevető hétfő. Az utóbbi elnevezés a húsvéti locsolkodásra utal, amellyel itt nem foglalkozunk, lévén teljesen világi szokás”⁶⁴A helyi lakosok elbeszélései alapján nagyon elterjedt jelenség volt. „Ilyenkor a fiúk elővették a legjobb kölnit és mentek locsolni. Persze azután nehéz volt kimosni a sok illatot a hajunkból Most már egyre ritkábban járnak. Az idős férfiak még elmennek az ismerős hölgyekhez, de az is fakulóban van ” ((László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi). A szláv lakosság körében nincs hagyománya lacsolózásnak. Az alföldi falvakban megtalálhatjuk az analógiát, de a hegyvidéki szlávok nem vette át a szokáscselekményt.

A karácsony, a téli ünnepkör egyik legfontosabb ünnepe. Jellegzetessége, hogy az ünnepre való felkészülés már november végén, azaz ősszel kezdődik. „A karácsonyi ünnepkör az adventtal kezdődik, melynek az András naphoz (nov. 30.) legközelebb eső vasárnap. Néhol harangszóval jelezték, ettől kezdve tilos volt minden hangos, zenés szórakozás. A lányok és az asszonyok fekete, de legalábbis sötét színű ruhában jártak templomba.”⁶⁵

Az ünnepkör több jeles napot is számlál, amelyhez hagyományosan rítusok, szokáscselekmények kapcsolódtak az egész magyar nyelvterületen. „Ez a ciklus magába foglal egy sor vallásos eredetű ünnepet (karácsony, aprószentek napja, vízkereszt), melyeknek saját jellemző szokásanyaguk van. Mégis az egész ciklusnak együttes jellege főként évkezdő; sőt már november végén, december elején - így Katalin, András, Borbála és Luca napján - is találunk olyan jósló és serkentő szokásokat, melyek az újév közeledésére figyelmeztetnek.”⁶⁶

A karácsonyt a nyugati világ december 25-én ünnepeli, a keleti világ, január 7-én. Ez az eltérés annak köszönhető, hogy a keleti világ nem fogadta el a Gergely-naptárt, és a vallási színtéren maradt a Julián naptárnál. A karácsonyi ünnepkör jeles napjait Rahón

⁶⁴ Bárth 1990: 409

⁶⁵ Balassa- Ortutay, 1979: 616

⁶⁶ Voigt Vilmos: 1998: 416

mindkét két időpontban ünneplik. A római katolikusok és a reformátusok december 25-én, míg a görögkatolikusok és az ortodox pravoszlávok január 6-án.

„Mi, Rahón mindig két ünnepet ünneplünk. ez nem is baj. Előbb eljönnek hozzánk a huculok, utána mi megyünk hozzájuk.” (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus)

Ez az időszak sok előkészülettel volt tele, és megváltoztatta az emberek életritmusát.

„Regén még szigorú, heti 3 napos böjt betartása volt a kötelező. A szerda, péntek és a szombat húsmentes, tejmentes napoknak minősültek. Később ez a hagyomány fokozatosan két napra csökkent. Egyben a zajos ünnepeket, multságokat is kerülték az emberek. A 20. századra ezek a szokások erősen kihültek, manapság személyes tapasztalatom alapján, a fiatalabb generáció java része, csak a pénteki napot tartja be. Az idősebbek viszont hűen megtartják ezeket a napokat, van, aki nem csak nagyböjt, advent idejében, hanem az év minden szerdáját és péntekjét húsmentesen éli meg (pl. a szüleim)”. (László 74 éves, rahói, görögkatolikus férfi)

„Az ünneplés elemi tartozéka az, hogy a hétköznapokkal szemben megváltozik a munkavégzés intenzitása és irányultsága munkafajták szerint. A gazdaságban csak a legszükségesebbeket végzik el a gazdák ebben a periódusban, míg az ünnep előkészítésére vonatkozó tevékenységek megsokszorozódnak.”⁶⁷

Az advent kezdete Szent András ünnepéhez kötődik. Az András napot (november 30) követő legközelebbi vasárnap, advent első vasárnapja. *„Négyhetes szent idő András napja (nov. 30.) és karácsony (dec. 25.) között.”⁶⁸*

Az adventi időszak még egy sajátos jellegzetessége, a hajnali misék. A katolikus egyházban rorate misének nevezik. ezeken a miséken a kommunizmus éveiben csak az idősek jelentek meg. A rendszerváltás óta ez nem így van. Szép számmal vesznek részt rajta fiatalok, sőt gyermekek is. jelentősű reggeli fénysugarat. *„Az advent Krisztus-váró hangulatát alapvetően meghatározták a hajnali misék, amelyeket ebben az időszakban reggelente napfelkelte előtt tartott az egyház. A hajnali mise középkori magyar, illetve közép-európai liturgikus hagyomány.”⁶⁹*

A rorate mise időpontja is változó, de általában kora reggel van, (6:00-6:30). Mire véget ér, a sötétségben kezdett mise, a templom ablakában látni az első szimbolikus fénysugarat.

⁶⁷ Dömötör 1972: 14

⁶⁸ Bárth: 1990: 396

⁶⁹ Bárth: 1990: 396

„A mise úgy kezdődik, hogy minden villany le van oltva, csak a pap és a ministráns gyertyája ég. Így vonulnak be, van ahol egész mise alatt sem kapcsolják fel a villanyt, vagy csak minimálisan. Ennek segítségével egy misztikus hatást ér el a mise az emberek szívében. Saját megfigyelés alapján észrevettem, hogy a mise kezdetekor minden sötét és hideg, a mise végére pedig szinte más világba csöppen az ember” (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus)

A karácsonyi ünnepkörnek vannak még jeles napjai. Szent Miklós napját a római katolikus és református magyarok december 6-án ünneplik, míg a görögkatolikus és pravoszláv ruszin/ukránok december 19-én. Rahón ilyenkor a gyermekek többsége mindkét alkalommal kap ajándékot, hiszen a családok legalább műrokonság szintjén (keresztszülők) keverednek egymással. A visszaemlékezések szerint a szovjet érában is „járt” a Mikulás, de csak a családi, belső térben. Az iskolában pedig a Téalapó, „gyed moroz” hozta az ajándékot. A rendszerváltás óta Rahón a Mikulás ünneplése minden évben a templomban zajlik le, és minden gyerek, óvodástól, érettségizőig kap egy kis ajándékot. Cserébe a gyerekek verset mondanak, énekelnek. A Mikulásnak általában van segítőtje. A magyar nyelvterületen a gonosz szerepét krampusz kapta meg. Rahón és egész Kárpátalján a krampusz, mint segítő újabban van jelen a Mikulás mellett. A néprajzi szakirodalom is jegyzi, hogy a krampusz új jelenség a néphagyományban. „A krampusz társaságában házról házra járó, gyermekeket megdorgáló és megdicsérő Mikulás alakja bizonyíthatóan nem régen ismert Magyarországon. Elsősorban a városokban tűnt fel, de a század eleje óta a falvakba is megfordul. A miklósolás keretében Láncos Miklós és legénykísérői is feltűnnek az országban itt-ott, például, ők nem a gyerekeket, hanem a lányokat, asszonyokat, némelykor még felnőtt férfiakat is igyekeztek megijeszteni, megverni vagy csupán megtréfálni.”⁷⁰

A rahói szokáshagyományban Mikulás napjához időjósító hiedelem is tartozik: „Ha ezen a napon esik a hó, akkor Mikulás rázza a szakállát, és a karácsony is szép havas lesz” (Gizella, 1962, magyar, rómaikatólikus)

Az advent idejére esett általában adisznótorok ideje is. Ilyenkor meghívták egymást a rokonok, barátok ismerősök és ettek, beszélgettek. A nyelvhasználat vegyes volt, az éneklés is. A magyarok tudták az ukrán dalokat, az ukránok meg a magyarokat.

A karácsony megünneplése rahón még napjainkban is fontos, multikulturális esemény.

⁷⁰ Voigt Vilmos: 1998: 417

„A mi családunk karácsony előtt pár nappal díszíti a fát. A rokonaink, akik görögkatolikusok, újév előtt díszíti a fát, és egészen a julian vízkeresztig, január 19-ig áll. Nálunk is addig, mivel a családunk két vallásban tartja meg az ünnepet. Olyanról is hallottam Rahón, hogy vízkeresztig kell tartani a fát, és majd a szenteltvízzel megáldani, és csak azután leszedni. Van, aki annyira betartja a régi ünnepeket, hogy csak a régi újév után veszi le, mivel egy újév nem lehet karácsonyfa nélkül (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus).

A vacsorát egy közös imával, hálaadással kezdenek. Az imát általában a családfő, férfi vezeti. Az asztalon ott áll egy gyertya, ami karácsonyi mintákkal díszel, és a vacsora kezdetekor begyújtják, s addig ég, míg a vacsora tart. Oldalban mindig ott áll az adventi koszorú..” (Gizella, 1962, magyar, rómaikatolikus)

Rahón a magyarok is ragaszkodnak a karácsony esti böjthöz, ha nem is tartják olyan sokszíűen a hagyományt, mint a szlávok. A római katolikusok a vacsorát mindig buzalevessel kezdik. A magyar nyelvterületen ez az étel nem ismert, mivel ez a szlávoktól átvett étel, éspedig a *кутя*, *kutja* étel. A szlávoknál is ezzel kezdik az étkezést. Jellemző még a hal, többféle elkészítési módban. Töltöttkáposzta, amelyet hús helyett gombával töltenek, töltött krumplicsalall. Édességként mákos és diós bejglit, kelt kalács stb.

A hucul karácsony sokkal több hagyommányos elemet megörzött, mint a magyar. Karácsony este a rahói huculok nemcsak böjtös eledelt fogyasztanak, de szánszerűen is ragaszkodnak a hagyományhoz. Tizenkét féle böjtös étel kerül ilyenkor az asztalra. feltétlenül lenni kell: aszalványból készített kompótnak, nélkülözhetetlen a *кутя*, különféle töltelékkel töltött derelyefélék, gambalevesek, gombával töltött káposzta, halételnek sztb. Vannak családok, ahol ilyenkor a szoba padlóját szénával szórják be. Még él az a hiedelem, hogy karácsony este bőségesen meg kell etetni az állatokat, mert különben bepanaszolják a gazdát a ház szellemének, aki bajt hozhat a ház lakóira. Karácsony másod-és harmadik napján a családok várják a betlehemezőket, kántálókat, vendégségbe járnak egymáshoz. A magyar a szláv családhoz és fordítva.

A hagyományos karácsonyi étkezés, amelyet a rahói magyarság már nem tart olyan szigoróan, mint a szlávok, a néprajzi szakirodalom szerint is évszázadokig minden mozzatában szimbolikus jelentéssel bírt. „Az ünnep csúcspontján, december 24-e estéjén és december 25-e délelöttjén azonban már ezek is szünetelnek, sok helyen még főzni sem illett ilyenkor. Az ünnep a táplálkozás rendjét és módját, az ünnepi ételek sorát, az ételfajták is befolyásolják. A karácsonyi asztal, a karácsonyi vacsora köré tömörülő tárgyak és cselekedetek egyszerre fejezik ki az ünnepi étkezés áldomás jellegét, a ház és

*lakóinak megáldását és tevékenységük, egészségük, egész életünk megszentelését, e megszenteltség jövőre vonatkozó biztosítását.”*⁷¹

A többnemzetiségű Rahón a magyar karácsony elmúltával következett az újév, január 1-je. Ez inkább világi ünnep szláv lakosság ilyenkor együtt ünnepel a magyarral Bár a szlávok többsége még böjttől, hiszen az ő karácsonyuk január 6-án van. A településen még nagyon sok szláv család megtartja a régi újévet, január 14-én, amely egyben László nap is. Ilyenkor még tart a vendégeskedés, a mulatozás. A karácsonyi ünnepkört a szláv vízkereszt zárja, január 19-én.

Vízkereszt után következik a farsangi időszak. A farsang ideje és hossza minden évben más, mivel a húsvét mozgó ünnep.. *„A farsang hossza és naptári zárónapja minden évben más és más. Ezért is soroljuk a mozgó dátumú ünnepek csoportjába.”*⁷²

*„A farsang név német nyelvterülethez köthető, osztrák-bajor eredetű szó, amelynek első írásos megjelenését többféle dátumhoz is kapcsolják.”*⁷³ Rahón a magyar nyelven beszélők is ukránosított kiesjtéssel használják ФАРШАГИ (kiejtése: fársánhé). A visszaemlékezések szerint nagyon rég ünneplik a farsangi időt. A 2. század második felében is ünnepték. Nem vettek tudomást az ünnep szakrális jellegéről. Bálokat, multságokat rendeztek a helyi éttermekben. Ha nagy volt a család, rokonság, akkor külön családok gyűltek össze. Volt külön vallási farsang is, ami most is összegyűjti a kis katolikus, magyar közösséget.

A görög katolikus egyháznál nem annyira elterjedt ez az ünneplés. Viszont meg lehet figyelni a Maszlenyica sajátos változatát. *„A maszlenyica (oroszul Масленица, ukránul Масниця, belaruszul Масьленица) a farsanghoz, illetve a karneválhoz hasonló egyhetes ünnep Oroszországban és a többi pravoszláv kultúrájú országban. A maszlenyica mozgóünnep; az ortodox húsvétot megelőző hathetes nagyböjt előtti héten ünneplik.”*⁷⁴

A farsang végével elkezdődik a húsvét és a húsvéti böjt, amely az addigi vidám időszaknak a végét jelenti.

⁷¹ Voigt Vilmos 1998: 420

⁷² (<http://users.atw.hu/begemot/articles/cikk120327.html> 2020/03/25 16:04)

⁷³ <http://lexikon.katolikus.hu/H/hamvaz%C3%B3szerda.html> 2020/03/25 16:58)
(<https://katolikus.hu/cikk/hamvazoszerdaval-megkezododik-a-husveti-elokeszuleti-ido-a-nagybojt-53270552> 2020/03/25 16:55)

⁷⁴ <http://paprikawellness.com.ua/telepulesek/ukrajna/raho-es-kornyeko> 2021/12/05 14:18)

ÖSSZEGZÉS

A kutatómunka során Rahón leggyakrabban található felekezet szokásainak, hiedelmeinek kutatásával, elemzésével, azok interetnikus vonásainak vizsgálatával foglalkoztam. Munkám során azonban nem csupán a kirívó, ősi hiedelemelemek felkutatására és lejegyzésére törekedtem, hanem arra, hogy hű képet adjak egy etnikailag és vallásilag sokszínű kárpátaljai település még aktívan működő, illetve sok esetben már csak az emlékezetekben élő hiedelemvilágáról és az azzal együtt élő vallásosságról.

Az elemzés folyamán bebizonyosodott, hogy a rahói hiedelmek, hiedelemcselekmények gyökeresen változtak az idők folyamán, a más népcsoportokkal együttélés hatására. Megmaradtak sajátos jellegű szokások, hiedelmek is, amelyeket más népcsoportok vettek át. A népi hitvilág évezredes szűrőjén keresztül segítik a válsághelyzetek megoldását, sajátos magyarázatát adják a természeti jelenségeknek, gyakran tanító jellegű üzeneteket hordoznak. A kollektív emlékezet egyik formájaként a történelem folyamán kialakult közösségi tudást és tapasztalatot hagyományoznak generációkon át. Ezek a hiedelmek, szokások, babonák nem csak a népi hitélet szerve részei, hanem a vallási hitélettel együtt jól megélő, élet minden részére kiható hagyományos, megszokott formák, amelyek teljes rendszert alkotnak.

A terepmunka során lejegyzett szövegek alátámasztják, hogy Kárpátalján még a 21. században is fennmaradtak és kutatható a hiedelemrendszer szinte mindegyik szegmense: a boszorkányhit, a védő-őrző technikák, a különböző hiedelemlényekhez kapcsolódó hiedelemmondák (erdei lények, házi szellemek stb.) lélekhit, természeti jelenségek még nagyon erősen élő mindennapokban gyakorlott és fellelhető a kutatott területeken.

A munka során bizonyítást nyert, hogy a kutatott település különböző vallási felekezetei és etnikai csoportjai nagyon gazdag hiedelemanyagot őriznek. Ezen élő hiedelemrendszer kapcsolódásai révén hatással vannak egymásra. Az évszázados együttélés kialakította a közös kapcsolódási pontokat, az átvételek jól működnek. Amint a szakirodalom alapján bizonyítást nyert, nemcsak a hiedelemelemek, hiedelemcselekmények hatnak egymásra, hanem a közösségben használt nyelvek is.

A kutatás bebizonyítja, hogy a bevezetésben felállított hipotéziseim helyénvalóak, valamint, hogy a további hasonló jellegű összehasonlító kutatások hiánypótló szereppel bírnak.

Felhasznált szakirodalom jegyzéke

- ALFÖLDI András 1946. A varázslás lélektani alapjai. Ethnographia LVII. 19-29.
- BALÁZS Lajos 1998. A fekete mágia interetnikus vonatkozásai Csíkszentdomokoson. In: Eperjessy Emő, Grin Igor, Krupa András (szerk.): Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében Békéscsaba-Debrecen, 383-385.
- BÁLINT SÁNDOR 1942, Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza, Franklin-Társulat, Budapest
- BÁLINT SÁNDOR 1937 Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza. Budapest, Szent István Társulat
- BARTHA Elek 1980. A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban. Debrecen, 64.
1999. Görög katolikus ünnepeink szokásvilága. Studia Folkloristica et Ethnographica 5. Debrecen
- BÁRTH Dániel 2013 Ételek és italok megáldása. Népi igények és egyházi kínálat a kora újkortól napjainkig. Forrás: Forrás: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/21925>. (utolsó megtekintés: 2021. 06. 13.).
- BEREGSZÁSZI Anikó – CSERNICSKÓ István – OROSZ Ildikó 2001 Nyelv, oktatás, politika. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola
- Czébely Lajos 2002. Visk története. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.
- COHN, Norman 1994. Európa démonai. A hoszorkányüldözés története. Corvina, Budapest
- CSAPODI István 1907. Máramarosi nyelvjárás. Magyar Nyelvőr 36: 31–4.
- CSERNICSKÓ István 1998 A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely
- CSERNICSKÓ István 2003 A kárpátaljai magyar lakosság által használt orosz nyelvváltozatok. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola
- CSERNICSKÓ István 2010 A magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben. Ungvár: PoliPrint Kft.

- CSERNICSKÓ István – MÁRKU Anita szerk. 2007 Hiába repülsz te akárhová...
Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. Ungvár:
PoliPrint
- CSOMA Gergely 1997. A moldvai csángó magyarok szerelmi varázslása. In: S. Lackovits
Emőke (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát-medencében II. Veszprém-
Debrecen, 180-122.
- CSORI Jurij 2000. Zsiva isztor(ja. „ELARA”, Mukacsevo
- DIÓSZEGI Vilmos 1957. „Visszafelé számláló” ráolvasások. Néprajzi Közlemények II. 3-
4. 162- 173.
- DOBOS Ilona 1964. Az „igaz” történetek műfajának kérdéséről. Ethn. LXXV. 198–217.
- DÖMÖTÖR Tekla 1981. A magyar nép hiedelemvilága. Corvina.
- ELIADE, Mircea 1987. A szent és a profán. Budapest
- FÜVESSY Anikó 1998. A szemmel való igézés gyógyítása ráolvasással a magyar-román
vegyes nemzetiségű bihari falvakban. In: Eperjessy Ernő, Grin Igor, Krupa
András (szerk.): Az együttélés évezrede a Kárpát-Medencében. Békéscsaba -
Debrecen, 260•263
- FÖLDVÁRY Miklós István A pászkavacsora emlékezete a kereszténységben és a húsvéti
ételszentelés. Forrás: [http://class-
phil.elte.hu/sites/default/files/profilok/foeldvarymiklosistvan/Convivium-
Földv%C3%A1ry-VB-FM.pdf](http://class-phil.elte.hu/sites/default/files/profilok/foeldvarymiklosistvan/Convivium-Földv%C3%A1ry-VB-FM.pdf) (utolsó megtekintés: 2021. 06. 10.)
- GAZDAG Vilmos 2015 A kárpátaljai magyar nyelvjárások orosz/ukrán
kölszönszavai. – In Márku Anita–Hires-László Kornélia (szerk.): Nyelvoktatás,
kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból. Ungvár: Autdor-Shark. 113–128.
- GÖNCZI Ferenc 1902. A emberi betegségek és gyógyításaik a göcseji népnél.
Ethnographia XIII. 78-84. 128-132. 214-224.
- GÖNCZI Ferenc 1905. A: emberi betegségek és gyógyításaik a göcseji és a hetési népnél.
- HOPPÁL Mihály 1970. Az „igézés” hiedelemkör alkotóelemei. Népi Kultúra-Népi
Társadalom. 259-285.
1992. A hiedelemrend,:::er. In: Etnoszerniotika. Néprajz egyetemi hallgatóknak 14.
Debrecen, 108-126.
- JUNG Károly 1995. Táltosok, ördögök, garabonciások. Bevezetés népi babonáink
világába. Fórum Könyvkiadó, Újvidék
- KATONA Imre 1990. Az idő mérlegén. Ortutay Gyula életműve. Szabadka.

- KÉSZ Margit 2006. Gyógyító hagyomány Kárpátalján. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ungvár
- KISS Lajos 1919. A születéssel, keresztelel és felneveléssel járó szokások, habonás hiedelmek Hódmezővásárhely. Ethnographia XXX. 84-91. 1988. Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KRESZ Mária 1949 - A hagyományokba való belenevelődés egy paraszt faluban. In: Bárci Géza (szerk.): Népr. Tan. 53–92. Budapest
- P. LATOR ILONA 2005, „Kimegy a lelke, marad a test”, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest
- LOVÁSZ Irén 2002 Szakrális kommunikáció. Budapest: Európai Folklór Intézet
- LUBY Margit 1983. Bábalelte babona. Reprint. Helikon Kiadó, Budapest 1995. A parasztélet rendje. Budapest
- MOHAY Tamás 1999 A népi vallásosságról. In Enyedi György (szerk.): Magyar Tudomány. Valláskutatás: Weissmahr Béla, Horváth Pál, Mohay Tamás, Tomka Miklós, Kamarás István, Máté-Tóth András és Balogh Margit írásai. CVI. kötet – Új folyam. XLIV. kötet. 5. szám. 543. Budapest: Akadémiai Kiadó Rt.
- NEMES Mihály 1901. A rutén néphit köréből. Ethnographia XII. 356.
- OLÁH Andor 1976. „Tudós ember” vagy „tudatlan kruzsló”? Forrás XI. 2. sz 63-73. 1977. „Eddig dolgom után. ezután hitem után élek. • A magyar népi gerontológia tanulságai In: Orvostörténeti Közlemények Suppl. 11-12. 179- 207.
- OLÁH Andor 1977. „Eddig dolgom után. ezután hitem után élek. • A magyar népi gerontológia tanulságai In: Orvostörténeti Közlemények Suppl. 11-12. 179-207.
- OLÁH Andor 1985. „Fübe-fáha orvosság. Békés megyei népi orvoslás. 1-2. Békéscsaba
- OLÁH Andor 1986. Új hold, új király. Gondolat, Budapest
- PÓCS Éva 1963. Kötés és oldás a magyar néphitben. Ethnographia LXXN. 565-612. 1964. Zagyvarékas néphite. Néprajzi Közlemények IX Budapest, 3-4.
- PÓCS Éva 1968. A magyar ráolvasások műfaji és rendszerezési problémái. Népi Kultúra-Népi Társadalom I. Ortutay Gyula (szerk.) 253-280.
- PÓCS Éva 1986. Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások. Helikon Kiadó. Budapest
- RÓHEIM GÉZA: 1990. Magyar Néphit és Népszokások. Budapest. Az Atheneum irodalmi és nyomdai R. T. kiadása. Szeged

- RÖHRICH, Lutz 1966. Az ördög alakja a népköltészetben. *Ethnographia* LXXVII. 212-228.
- SZENDREY Zsigmond 1937. A varázscselekvések személye, ideje és helye. *Ethnographia* XLVIII. 1-2. 140-150.
- VERES Péter 1975. Jobb, bal- férfi:nő. In: Voigt–Szépe–Szerdahelyi (szerk.) 1975: 83–92.
- VEREBÉLYI Kincső 1998. Szokás. In: Voigt Vilmos (szerk.) : A magyar folklór. Osiris Kiadó, Budapest
- VOIGHT Vilmos (szerk.) 1998, A Magyar Folklór, Osiris Kiadó

РЕЗЮМЕ

Мета моєї роботи дослідження і аналіз вірувань і звичаїв які найчастіше зустрічаються в Рахові. Під час моєї роботи я хотів показати не тільки найпопулярніші і найстаріші вірування, але й розкрити справжню картину закарпатського різноманіття вірувань. Більшість вірування нажаль вже не актуальні, а тільки в спогадах людей і багато вірування сплетені з офіційною релігією.

Під час аналізу вийшло довести те, що вірування в місті Рахів змінювались кардинально завдяки спільному проживанні багатьох національностей. Доведено, що залишилися і такі особливі угорські традиції які вкорінилися в звичаї інших народів. Протягом багатьох століть народі вірування допомагали справлятися в кризових ситуаціях, давали своєрідне пояснення природним катаклізмам, часто несли повчальний характер. Ці спільні вірування носять в собі знаття багатьох поколінь. Батони народних вірувань прекрасно живуть разом з релігійними вченнями. Ці спільні народі і релігійні вірування основи життя людей і розповсюджуються на кожную сферу життя.

Під час аналізу інтерв'ю виявилось що в 21 столітті залишилися такі вірування , які ще можна вивчати, а саме вірування в відьму, легенди, способи захисту людей від нечистих сил.

По закінченню роботи з впевненістю можна сказати що завдяки безлічі етнічних і релігійних груп в місті збереглися дуже багаті народі вірування. Вірування різних національних і релігійних груп незважаючи на політичний стан країни живуть в мирі і мають великий вплив один на одного. Завдяки проживанню разом протягом багатьох століть ці вірування чудово співпрацюють разом. Як доводить наукова література, цей міжнаціональний і міжнародний мікс робить ще своєрідним використання багатьох мов.

Вся робота доводить що всі гіпотези поставлені на початку були правильні і в подальшому цей регіон потребує такі дослідження.

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

Titor Zoltán_Magyar szak_Magiszteri dolgozat_2024.pdf

Ким подано:

Аніко Чурман

Дата перевірки:

2024-05-20 01:19:07

Дата звіту:

2024-05-22 11:02:51

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

56

Кількість слів:

17165

Схожість 25%	Збіг: 35 джерела	Вилучено: 26 джерела
Інтернет: 21 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 2%	Кількість: 30 джерела	Перефразовано: 819 слова
Цитування 2%	Цитування: 15	Всього використано слів: 788
Включення 0%	Кількість: 1 включення	Всього використано слів: 42
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 1 слова